

1218

~~30949~~

~~39495~~

В. ВИННИЧЕНКО

БАЗАР

ПЕСА НА 4 РОЗДІЛИ

ЛЬВІВ-КИЇВ

1925 року

Handwritten text in a vertical column on the right side of the page, possibly in a script like Devanagari or similar.

Handwritten text in a vertical column on the right side of the page, possibly in a script like Devanagari or similar.

30549.
39495.
В. ВИННИЧЕНКО

Б А З А Р

ПЕЧА НА 4 РОЗДІЛИ

ЛЬВІВ-КИЇВ
1926 року

Криза української 1946.
1218

W15(2-Yu)5-660

Copyright 1925 by »Dzwin«

ДІЄВІ ОСОБИ:

Маруся	}	Партійні товариші.
Леонід		
Трохим		
Цінність Маркович		
Оксана		
Михайло		

Помічник начальника тюрми.

Явдоха.

1-е, 2-е, 3-е, 4-е, 5-е вікна камер уголовних.

Вартовий.

Пані в траурі з дочкою.

Дві панночки.

Втікачі.

РОЗДІЛ І.

Лісок. Галявинка. Майський соняшний день. Нема нікого. Зліва недалеко десь чути жіночий, палкий голос; по тону помітно, що говорить промова. Часом виринається гомін оплесків. Хутко виходить Трохим, за ним поспішає Цінність Маркович. Трохим — здоровий мускулястий парубок; рухи нетерплячі, палкі. Цінність Маркович — людина літ 32—34, з кучерявою борідкою і великим чолом. Очі уважні, бігаючі; вчувається не раптова, але уперта, завзята енергія.

На лиці переважно діловита заклопотаність.

Трохим. Ні, це неможливо, це — неможливо!

Цінність Маркович. Та слухайте, чудачина ви, чорт би вас побрав... Так же неможна! Неможна, любчику... Треба бути терплячим до людей.

• Трохим (*швидко ходячи по галявині*). Я не можу!... Я не можу! Вона говорить просто неможливо! Просто неможливо! Так есдек говорить не може... Це — есерство, анархизм, кадетизм, що хочете, тільки не соціалдемократична промова... Як собі хочете! (*Зупиняючись*). Потім що це за манера промовлять? Вона весь час не зводить очей з Леоніда. Вона до його говорить, а не до маси! К чоррту з такими промовами! От що! (*Ходить*).

Цінність Маркович. Ага! Так он чого бісова зозуля кувала!

Трохим (*зупиняючись*). Зовсім не он чого, а вся її промова...

Цінність Маркович. Чекайте, любчику, не гарячіться. Ви мені скажіть: її слухають?

Трохим. Ну, слухають... Але ж...

Цінність Маркович. Очі у цієї маси горять зараз?

Трохим. Ну?

Цінність Маркович. Маса ця готова зараз за нею в огонь і в воду?

Трохим. Та це, скажете, через те, що вона гарно говорить? Ха-ха-ха! Через те, що вона — гарна! От через що!

Цінність Маркович. Любчику мій! Ви самі оце хвилюєтесь тільки через те, що вона — гарна... Яке нам діло до того, через що у маси очі горять? Нам треба, щоб вони горіли.

Трохим. Напоїть тоді горілкою, ще лучче горітимуть.

Цін. Марк. Горітимуть та не тим... У маси треба перш усього з під грузу виковирнуть соціальну сльозу... Перш усього, любчику, соціальну сльозу! А одною горілкою не втнеш... Вона промовляє неважно, це правда, і знання у неї небагато, і... хоче бути Жанною д'Арк, але зате... у неї краса. У всякого свої цінності. А ви не хвилюйтесь. Вона все ж таки говорить, а що трошки набріхує на соціалдемократію, так це вже не такий гріх. Хто перед богом не винен? А зате ви подивіться, як її слухають, хоч вона й дивиться на того чортового Леоніда... Га?.. Багато ви бачили, щоб з такими роззявленими ротами слухали ораторів... Ви гляньте... *(Повертається в бік голосу)*. Ач, як замерли... Ротами слова ловлять... А гарна канальська дівчина... Що гарна, то гарна!

Трохим *(похмуро)*. Слухайте, Цінність Маркович..

Цін. Марк. *(повертаючись до його)*. Слухаю, любчику...

Трохим. Я в справі з побігом не хочу брать участі...

Цін. Марк. *(здивовано)*. Оце маєш! Це ж через що саме?

Трохим. Не можу.

Цін. Марк. *(стурбовано)*. Ну, слухайте, радість моя, не вигадуйте ви чорт-батька-зна чого. Чого ж ви не можете?

Трохим. Не можу! Тільки ви не думайте, що я боюсь... *(Ходить по галявині. Раптом зупиняється)*. Ну, слухайте, щоб ви чого не думали, я вам скажу прямо, чорт вас побери: ревную! От і все. *(Ходить знов)*.

Цін. Марк. Кого? До кого?

Трохим. Марусю до Леоніда.

Цін. Марк. Ну, слухайте, серце, це — причина, яку я б не зважився в протокол засідання записати...

Трохим. Може бути, може бути...

Цін. Марк. Так пересилить же можна себе, любчику.

Трохим *(зупиняючись)*. Не можу. Пробирав. Ревную до того, що голова крутиться... Не то що алеггорія, а от так прямо таки крутиться та й годі... От так, звідси *(показує на низ живота)* якась хвиля як посує, так аж туман в очах... Знаю, — дикість прадідів, некультурність, ну, не можу... Не можу!... Бував, що схопив би її й його і зубами порвав би на шматки. І аж гарчав би... Не можу, говорю вам, нароблю дурниць... Каятись самі будете... Замість в стіну, візьму й шпурну у їх бомбою. Найдіть когось инчого на моє місце...

Цін. Марк. Голубчику мій! Я розумію ваше становище, але ж ви самі добре знаєте, що нема нікого. Та ще на ваше місце. Не всякий з цим любить діло мати. Це раз. А друге, попросту нема нікого. Після розгрому вашої організації треба було з мікроскопом розшукувати вас. Один, два та й уже. Ну, хто може? Леопід? Ну, його треба насамперед самого підвести до стіни, підперти, щоб вітер не звалив, а тоді вже хай пуска бомбу з рук.

Трохим. Михайло міг би.

Цін. Марк. Михайло, серце, жонатий чоловік. А краще мені мати діло з бригадою холостих жандарів, ніж з одним жонатим товаришем... Їй богу! До речі і Леонід жонатий, хоча тут... Ну, та неважно... Ні, любчику, Михайло не годиться. Він до того ще й робітник. Як щось станеться з ним, покине нам жінку з трьома дітьми... Не талія! Пересильте ви себе... Закрутіть віжки на руку і...

Трохим. Ні, не можу! Боюсь... Хай тоді ні вона, ні він не беруть участі...

Цін. Марк. Ну, а хто?

Трохим. Замість Леоніда — Оксана, а замість Марусі... *(мовчить)*.

Цін. Марк. От бачите: а замість Марусі вже й нема нікого... А Оксана знов з шестимісячною дитиною... Ні, голубе, плюньте, не псуйте справи... Тут же, серце, все таки ходить про волю дванадцяти товаришів... І це ж треба подумати... Га?.. Та потім... Чекайте! Та звідки ви знаєте, що вона любить Леоніда? Вона вам сама казала?

Трохим. Ні, не казала, але...

Цін. Марк. *(зрадівши)*. Не казала? Хо! Так чого ж ви тут...

Трохим. Але я сам бачу.

Цін. Марк. Ну, любчику, це — не глагол! Це — не глагол! Ви іменно той, що ні чорта не можете побачити. Іменно, радість моя, не той... А от я бачив, що вона як раз не любить Леоніда... Як раз це саме я бачив... А що хочете знати, то іменно вас вона любить.

Трохим. Ну, це вже ви той...

Цін. Марк. Правда! Правда, голубе. Я навіть здивувався, як ви сказали, що ревнуєте. „От, думаю собі, ідіот... (ви вибачайте, це ж я про себе так думав) от, думаю, халява, дівчина з ним така мила, весела, оченята сміються, грають, горять, а він ревнує...“ Та до кого ще?

До Леоніда! Ну, любчику, — ви таки ні чорта не бачите. Прямо таки ні чорта та й годі!

Трохим (м'якше). Ну, розкажіть ви кому инчому...

Цін. Марк. Ні, голубе, це вже ви розкажіть і іменно кому инчому, а не мені. І розкажіть, наперед узнавши, довідавшись, а не те, що так... Треба все своїми власними руками обмацать, своїми очима обдивитись, а тоді купувать. Оце трохи скандала не зробили... Ну, подумайте самі, як би ви засвистіли, або закричали, що вона не так говорить, як би ви образили дівчину, яка, може, вас любить. Що б, ви думаєте, дуже до серця їй припали б за це? Ех, народ! „Леоніда любить“. А вона, як що вже істинно сказати, може, нікого ще не любить, бо вона — Жанна д'Арк. От що!.. Ага! добре, що згадав. Слухайте, серце: вона неодмінно хоче взяти на себе „функцію“ кидання під стіну. Неодмінно треба одговорити її від цього. Вона подвигів шукає. Чудово. Тільки не треба, щоб ці подвиги були смішні. А крім того, вона ще може попусувать усю справу: бомби до стіни не донесе, розірветься у неї в руках, її к лихій годині пошматує і весь побіг — провалить. Треба їй говорити, що вона призначена для инчого. А поки що вона своєю красою не одне ще пролетарське серце зворушить. Погано тільки, що де-які серця занадто вже воруються. Ну, та де ліс рубають, там і тріски летять. Так от, любчику, майте це на увазі, як будемо сьогодні рішати справу. А сьогодні треба неодмінно все скінчить. Публіка в тюрмі хвилюється, жде, може дурниць накоїти. І самі ви будьте хорошим, не гальмуйте справи. Центральний Комітет доручив мені цю справу і я мушу її довести до хорошого краю. Не кладіть же мені свині, голубе, і самі себе не ставте в смішне становище...

Трохим. Слухайте, тільки, будь ласка, нікому ні-

чого про це... Я вам, як відповідальному організатору сказав, щоб не думали чого... Це моє інтимне життя і я не хотів би, щоб...

Цін. Марк. Я розумію, я розумію, будьте спокійні...

Трохим. А потім... Ви — справжній Цінність Маркович... Як це у вас по торговому усе, математично. „Треба держать її на цій мрії, бо це для нас корисно“... Може, й корисно, не знаю, тільки я вам не ручаюсь за себе. Накипить, скажу всю правду і каюк. Не обіцяю. Не можу підраховувать. Ніколи не торгувавсь і торгуватись не буду.

Цін. Марк. Невже не торгувались? *(Сміється)*. Ех, ви, дворянчики! Ну, а як ви думаєте, через що Леонід більше подобається Марусі? Га? *(Трохим мовчки дивиться на його)*. Ну, от розміркуйте, через що? Так бог дав? Га? Того, любчику, що Леонід уміє торгуватись. „Накипить і всю правду скажу“. Ех, ви! Їй ваша правда потрібна, як сироті трясця. Ви їй дайте ту цінність, що дає Леонід, от тоді й сторгуєтесь. Дайте їй любов до її високої душі, не кажіть, що вона програму перебріхув, от і побачите... Життя, любчику, базар. Хочеш бути багатим? Виходь з товарами, торгуйся, обмінюй, рости, сам давай і у других бери. А як сам не маєш ні чорта, то й візьмеш чорта пухлого. Так було, так буде до кінця віку.

Трохим *(лягаючи на траву)*. Слухайте, ви вже написали свій курс торгової філософії?

Цін. Марк. Ні, ще не написав. Ще не написав. Часу нема. От як ще трохи повозюсь з такими організаціями, як ваша, та попаду в тюрму, от тоді вже напишу, неодмінно напишу. Ну, говоріть: будете строїть дурниці? Ідете на побіг?

Трохим. Та чорт вас бери, іду!

Цін. Марк. Ну, от, так би й давно. Вчить вас, пі-

столетів треба. От ви прийдіть до мене вільним часом, я вам прочитаю лекцію своєї філософії, може, не таким диким будете...

Трохим *(сміючись)*. Е, ні! Я вже лучче другу бомбу піду кидать...

Цін. Марк. А розум...

За сценою раптом оплески. Цінність Маркович і Трохим разом озирються.

Цін. Марк. *(придивляючись)*. Скінчила, чи що?... Ні, щось дуже швидко... Щось сталося наче... Чи не істерика? З нею це може бути... Іде сюди, лице незадоволене, знервоване...

Трохим. З Леонідом...

Цін. Марк. Так, щось говорять... Гаряче... Дивно. Щось трапилось. *(Серйозно й поспішно до Трохима)*. Ну, так слухайте, любчику, значить, ідете? Чуєте?

Трохим *(дивлячись в лісок, неуважно)*. Чую. Щось справді сталося. Робітники дивляться їм услід...

Цін. Марк. Тільки слухайте сюди: Марусі бомби ні за що не давать. Чуєте?

Трохим. Розуміється.

Цін. Марк. Потім зараз же тут у ліску треба обсудить, як бути з тюремними. Їх обовязково треба завтра ж сповістити про день. Не пізніше.

Трохим. Як що ми щось вирішимо.

Цін. Марк. Треба вирішить, треба! От я тільки боюсь, що неможна буде завтра сповістити їх. Побачення тільки по пятницях, значить ще чотири дні. Почтою неможна... Ех, біда!... *(Тихіше)*. Ну, так, любчику, не стройть дурниць! Чуєте?

Трохим. Та добре.

Входить хутко Маруся; за нею Леонід.

Маруся — дуже гарна, молоденька дівчина, з великими

натхненими очима. Дуже нервова, нездержана. Говорить иноді піднятим тоном, високим стилем, особливо як хвилюється.

Леонід — худорлявий, з блідо-матовим лицем, трохи згорблений; невеличка гарна борідка; короткозорий, носить пенсне, яке часто витирає, кліпаючи очима. Часто має вигляд здивований; надто коли сердиться.

Маруся. Не вірю! Не вірю!... І я вас прошу, лишть мене одну! Я не можу!...

Леонід. Але ж, Марусю, це просто чудно... Хіба ж можна так?

Цін. Марк. Що таке? Що там сталось?

Леонід. Товаришка посередині перервала свою промову і пішла...

Цін. Марк. Через що?

Леонід (*мнучись*). Та я й сам не знаю... Робітники дуже вражені...

Цін. Марк. А ви їх так і покинули? Ідять же швидче назад і заспокойте їх. Скажіть, що товаришці зробилось погано, що вона спочине і зараз прийде.

Маруся (*сівши на траву під деревом, нервоно*): Я не прийду більше!

Цін. Марк. (*моргаючи Леонідові*). Ідять, ідять, любчику... Товаришка заспокоїться... Я їй скажу пару солов'ячих слів...

Маруся. Я хотіла б зостатись сама.

Цін. Марк. (*киваючи Леонідові*). Ідять, ідять. Та й ви, Трохиме... Ідять, заспівайте з ними щось... А мені треба з товаришкою дещо конспіративно побалакати.

Леонід (*попалку йде, за ним Трохим, озирваючися на Марусю*).

Цін. Марк. (*присідаючи коло неї, мягко*). Я на одну хвилиночку. Маленька справа єсть. Тільки, може б ви мені сказали все таки, що там у вас вийшло? Га?

Маруся. Вийшло те, що я більше ніколи не буду промовляти перед масою!

Цін. Марк. То ж чого так?

Маруся. Бо мене не слухають.

Цін. Марк. Вас не слухають? Вас? Е, моя хороша, це вже ви вередливі дуже...

Маруся. Вони не слухають, вони дивляться на мене! Вони красу мою слухають. *(Поводить плечима і закриває лице руками)*. І це сказав робітник! Робітник!

Цін. Марк. Який робітник? Що сказав?

Маруся *(зриваючи руки, з обуренням)*. О, проклята ця краса моя! Я ненавижу її од всієї душі!

Цін. Марк. Та за віщо, голубонько? Що вона вам зробила?

Маруся. Вона зробила те, що я не можу бути вільною. От що вона мені зробила. Вона скрізь втручається. Скрізь, скрізь! Я не вірю людям через неї. Що б я не сказала, що б я не зробила, я ніколи не знаю, чи так, чи не так, бо завжди для всіх це гарно. А гарно через те, що я сама гарна. А потім... це прямо нестерпно, всі закохуються, всім зараз моя краса в очі падає. Ні один чоловік не любив мене, а тільки прокляте тіло, красу мою, будь ти проклята! У мене нема ні приятелів, ні друга... Або закохані, або вороги... Жінщини ревнують, а чоловіки закохуються...

Цін. Марк. Ну, вже ж не так, щоб усі...

Маруся. Всі! Всі! Я ще ні одного не бачила, щоб не спробував хоч залицятись до мене. Революціонери теж. Я думала перше, що революціонери не такі, але... бачу...

Цін. Марк. Моя хороша! хіба ж уже революціонери вроді тих свиней, яким не дано у небо дивитись? І революціонери — „человки“. Краса — для всіх краса...

Маруся. Ну, нехай, коли я була „там“ серед тих.

Нічого дивного, коли юнкери говорять компліменти гарненькій панночці... Їм більше нічого робить. Але тут.

Цін. Марк. Ви, серце, перебільшуєте. Щоб потішити вас, я вам скажу, що не всі у вас закохані. Перед вами аз єсьм перший, що хочу од вас тільки прекрасної душі вашої. Чого так дивитесь? Правду говорю.

Маруся. А як би я запропонувала вам обняти вас, поцілувати, милувати? Ви одмовились би?

Цін. Марк. *(замнявшись)*. Бачите, любя моя, ласка людини, звичайно, є певна цінність, якою, так сказати...

Маруся. Ні, тут я не про ласку людини, не про душевну ласку говорю, а про ласку тіла, краси мови...

Цін. Марк. Бачите... Як вам сказати? Я, розуміється, одмовився б, бо... Ну, та причини неважно... Звичайно, одмовився б...

Маруся. Дивно. Ну, я вас слухаю далі.

Цін. Марк. А далі ось яка річ. Ви сердитесь на свою красу. Скажіть, чи похвалили б ви того чоловіка, який сердився б на свій розум за те, що він у його є і що його люблять за його?

Маруся. О!... Зрівняли!... Це инча річ.

Цін. Марк. Така сама, як і краса... Все — цінність... І краса, і розум, і травка, і книжка, і дерево... все цінність. І на вашому місці я, навпаки, благословляв би свою красу... І не робив би так, як ви: не чіпляв би оцих незграбних кохточок на себе, оцього капелюшка старої дівки. Я знаю, ви це робите, щоб бути поганчою. А цього не слід робити. Я б ще побільшив цю красу, начепив би тев-сєв, там стьожечку, там бантичок...

Маруся. Ну, слухайте, мені ця розмова не подобається. Ви це можете говорити инчим, а не мені... *(Обурено)* Господи! І це говорить революціонер!... А дух ваш де? „Бантичок“... Я бантичком понесу світ правди на-

роду? Вся ціль наша, щоб людськість вийшла з рабства тіла, а ви кличете мене підлягати йому? І народ... Ні! Революціонери, настоящі революціонери не такі! Не такі, не такі! Дух свободи, розуму править світом, а не ваш... „бантичок“!... Так, я тепер розумію... Коли проводарі партії говорять так, то що дивного, що робітники теж... Коли я говорила промову, я чула, як один робітник прошепотів другому: „оце ж тії очі, що душу віддав“, чи щось в роді цього... Я зразу покинула говорити і пішла...

Цін. Марк. Через це?!

Маруся. Так, через це. А тепер я бачу, що в партії мені робить неможливо. Або вийти і вернутися до панства або знищить свою красу. Так — так! Не инакше. Я більше не можу!

Цін. Марк. Слухайте, серденько, ви самі потім будете сміятися з себе... У вас нерви піднялись і вам здається усе таким страшним. Ви заспокойтесь, гляньте, яка краса круг нас... Невже й це треба нищити за красу? *(Маруся робить нетерплячий жест)*. Ну-ну, я жартую... Тільки заспокойтесь і викиньте такі думки... Йй богу!

Маруся *(гірко)*. О, не бійтесь. В тому й річ, що в мене немає сил на це. Це можуть герої, а я... на великий жаль тільки подла буржуйка, якій страшно одрізати косу і облити лице сірною кислотою...

Цін. Марк. Та навіщо ж, Миколо милостивий?!

Маруся. На те, щоб почувати себе людиною, а не лялькою, якою всі тішаться і граються!

Цін. Марк. Ну й організація!... Ну, знаєте що, видно моя філософія з вами не той... Лучче поговоримо про справу.

Маруся *(на слові „справа“ зразу повертається до його, робиться уважною й навіть трохи несмливою)*. Я слухаю.

Цін. Марк. Справа, бачите, така... Справа з цим побігом.

Маруся (*уважно*). Так.

Цін. Марк. Вона у нас може не вигорить...

Маруся (*тривожно*). Як? Через що? Провалилось?

Цін. Марк. Ні.. А те, що люде починають вередувати... Наприклад, Трохим, одмовляється брати участь.

Маруся. Одмовляється? Він же ще сьогодні зі мною балакав і ми так сміялись, уявляючи начальника тюрми...

Цін. Марк. А ось тільки що заявив мені, що не може брать участі... А ви ж знаєте, що він дуже цінна людина... Без його я не знаю, як ми будемо...

Маруся. Але через що ж?!

Цін. Марк. От тут то, моя люба, і єсть уся категорія... Як би ви спокійненько вислухали, що я вам скажу, я був би вам дуже вдячний...

Маруся. Я вас спокійно слухаю.

Цін. Марк. Та воно правда... Хм! Та от, бачите, він дуже ревнує вас до Леоніда...

Маруся (*спалахнувши*). Ну, от! От вам! От вам перший приклад! Та як він сміє!...

Цін. Марк. От я ж казав... Подождіть. Ну, й народ же в цій організації!

Маруся. Так що ж йому треба? Щоб я його любила? Ну, коли йому так хочеться знать, то я таки люблю Леоніда. Можете йому це сказать. Люблю! Так! Бо це єдиний чоловік, який може бути високим, якому я вірю, якому не краса моя потрібна. І він не буде кидать товариського обов'язку через ревність. Фу, скотство!

Цін. Марк. Так. Дайте ж мені вставити слово. Так от цей самий Трохим, виходить, ревнує.

Маруся. Я цьому не винна у всякому разі!

Цін. Марк. Цілком признаю. Але річ не в тому. Річ у тім, щоб його вдержать і не дати пропасти справі...

Маруся. Я не розумію.. Це таке, це таке... І це революціонер?! Ізза ревности він жертвує свободою дванадцяти товаришів?!... Але все таки я не розумію, через що кида? Ревнує? Так нехай на мене сердиться, а не на товаришів...

Цін. Марк. Він, серце, не сердиться, а не може... Це, розумієте, людина страшенно імпульсивна, з великими страстями. Дикий навіть трошечки. Закрутить йому в голові, і він уже кине, плюне, пустить собі кулю в лоб, і вийде, ерунда, розуміється... Так от треба його заспокоїти... Чекайте! Не треба казати, що ви його любите, але не треба дратувати ревности. Цей час тільки, поки скінчиться справа. А там хай собі ревнує на здоровя, це йому не пошкодить. Страждання від кохання — це ще біда невелика, а иноді навіть приємна.

Маруся. Що ж, значить, я повинна брехать йому? А як він спитає, я повинна говорити, що не люблю Леоніда?

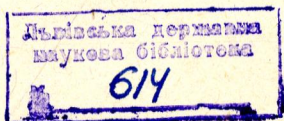
Цін. Марк. Е, що вас вчить! Жінка в цих справах, як каченя на воді, не вчившись, видержить надлежащу позицію. Хе-хе-хе!

Маруся. Я до таких жінок не належу.

Цін. Марк. А ви спробуйте.

Маруся. Брехать я не вмію і не хочу. Ні, це пусте діло, я не хочу!

Цін. Марк. От як їм ця брехня! Не в тім річ, що в хаті піч... Діло не в слові, а в тому, що з того вийде. Бува, що треба брехать. Не будете ж ви з жандарами правду розводить? Брешуть же лікарі хворим, щоб їм брехнею допомогти. От тут такий самий хворий. Поможіть йому і инчим. Єдине погане на світі — страждання та

й то часом приймають на себе менше, щоб уникнути більшого. А правда, брехня, це средство проти страждання. Одне средство тоді годиться, а друге тоді. В даному разі ваша правда не годиться, бо поспеє справу. А брехня допоможе. Будьте ж справжньою революціонеркою і принесіть у жертву колективності свою правду. Це є більша заслуга, ніж узяти і сказати йому, що не любите. Вибірайте, що важче, а не що легше, коли хочете накладати на свої плечі жертви. Ну, як? Згожуетесь?

Маруся. Добре. Я згожуюсь.

Цін. Марк. От і чудово! Я так і знав, бо ви — людина розумна. Ну, а тепер ще маленька умова: нічого про це нікому не говоріть. Добре? Навіть Леонідові.

Маруся. Але ж я можу Леонідові говорити про своє відношення до його?

Цін. Марк. Скільки хочете. Але нічого не говоріть про відношення Трохима до вас.

Маруся. Я не розумію, чого...

Цін. Марк. Це, бачите... Перш усього, це Трохинова тайна, а друге, Леонідові буде це неприємно, він теж людина, буде теж ревнувати...

Маруся. Леонід? О, ні! За Леоніда будьте спокійні...

Цін. Марк. Ну, хто його зна... Та коли він такий, так навіщо вам говорити йому зараз? Подождіть, як скінчиться справа. Бо я боюсь, що як Трохим тільки помітить, що Леонід знає і що ви самі розказали, то його дике самолюбів такого накоїть, що і... говорить страшно. Ні, ви вже обіцяйте мені, що будете мовчати, хай я хоч з цього боку буду спокійний...

Маруся. Коли вам так..., я обіцяю.

Цін. Марк. От і чудово. А я зараз постараюсь, щоб ви трошки побалакали з Трохимом до засідання... Це

його заспокоїть. Ви посидьте тут, а я... *(Повертається йти)*
А от і Леонід з жінкою ідуть сюди.

Маруся *(швидко встаючи)*. З жінкою? Мені зараз дуже не хочеться стрічатися з нею... Ходім звідси... *(Поспішно іде в другий бік)*.

Цін. Марк. *(йде за нею)*. Та чекайте, вона не кусається! Ну, й діла у цій організації! *(Добродушно сміється)*.

Павза. Чути спів робітників. З'являються Леонід і Оксана.

Оксана *(чорнява, бліда, не погана, з різко, сильно обведеним ротом)*. Розуміється, це вже смішно. Чого ж вона тікає? Ач як побігла! Сильні не тікають...

Леонід *(здивовано)*. Звичайно, тікатиме, коли ти з нею тримаєш себе так завжди, як... з ворогом...

Оксана *(зупиняючись)*. Слухай, Леоніде, мені страшенно надокучили твої нотації за цю панну...

Леонід. Вона — товаришка...

Оксана. Пора вже скінчить цю комедію... *(Хвилюється, закусює губу)*. Так, пора. Ти скажи мені, для кого й для чого ти називаєш себе моїм чоловіком?...

Леонід *(скидаючи пенсне, теж хвилюється. Здивовано і тихо:)* У нас же дитина є...

Оксана. Ага! Але ти можеш називать себе батьком дитини, а не моїм чоловіком...

Леонід *(втираючи пенсне, глухо)*: Не треба говорити про це.

Оксана. Ні! Пора скінчить. Це гидко. Ти мало не зомлів, коли вона викинула цю штуку. Ти сам себе перед усіма робиш лицеміром, називаючи себе моїм чоловіком і тут же упадаючи за другою. Це — гидко! Або ти любиш її, або мене...

Леонід. Мені тяжко розлучатися з тобою...

Оксана. Так... Значить... Хе! Ти хотів би її і мене?

Губа не дура. Ну, тільки цей номер не пройде... Говори: ти любиш її? Говори прямо.

Леонід *(твердо глянувши на неї)*. Так, я люблю її...

Оксана *(криво посміхнувшись)*. Ну, от... От і все... Значить, можна попрощатись і... все...

Леонід. Підожди... Мені трудно сказати тобі... Ти прости мене, Оксано..., але ти завжди... ти сама винна..., ти завжди тягнула мене до землі, вниз...

Оксана. Я тягнула? Чим?

Леонід. Я не можу сказати... Ну, хоч би... любов твоя... така земна, плотська... Думаєш ти теж про все таке... домашнє... Од цього в нас раз-у-раз сварки були... Ми не підходимо один до одного...

Оксана. Я... Моя любов плотська?... Ти це говориш? Ти, який вимучував мене своєю... плотськістю? Ти це смієш говорити?

Леонід. Ти викликала в мені таку любов...

Оксана. Ну, годі... Можеш іти до тої, хай вона тебе тягне на небо... Тільки гляди: я два рази люблю одного не вмію! З неба, звичайно, скоро на землю тікають...

Леонід *(посміхнувшись)*. О, про це не турбуйся...

Оксана. Цілком певний? Ну, лізь на небо. Тільки гляди, не дуже високо залазь..., вище падає прийдеться... Гляди, щоб тобі не zostались „ріжки та ніжки“ під духовним соусом із небесних розмов... Ха-ха-ха!... Вона хоч і подвижниця, а з плоті зроблена, як і ми грішні смертні...

Леонід. Оксано! Це ти говориш? Ти — благородна, розумна?

Оксана. А ну вас к чорту! З вами, дійсно, пошлячкою станеш. Прощай... *(Хоче йти)*. Ти коли забереш од мене свої речі?

Леонід. Підожди, Оксано, я хочу...

Оксана. Ні одної хвилини ждати не буду! Ні одної.

Щоб сьогодні ж тебе не було. Івашка ти можеш бачить, коли схочеш, а... жить ми не будем... Прощай. *(Хутко йде)*.

Леонід. Оксано! Дай же мені сказати... Що ж це таке? *(Спішить за нею)*.

Весь час за сценою чулися спів, то змовкаючи, то знов починаючись новою піснею. Співають якоїсь веселої. Чути ляскання в долоні, ушкання і ніби вибивання ногами по землі. Чується вибух сміху і стихає.

Виходять Маруся і Трохим.

Маруся. Я і не виню вас... Тільки цим ви даєте оцінку самому собі. „Скажи, що ти любиш і я скажу, хто ти“... Я страшенно стомилась... Сядемо? *(Сідає)*.

Трохим *(лягаючи біля неї, спирається на лікоть і захоплено, не зводячи очей, дивиться на неї)*.

Маруся. Не дивіться так...

Трохим. Чому?

Маруся. Я не люблю...

Трохим. Я инакше не вмію дивитись на вас... Безумно хороша! Безумно прекрасна моя!

Маруся *(строго)*. Трохиме! Я що сказала вам?

Трохим *(винувато, зітхнувши)*. Не буду...

Маруся. Можна ж, здається, і так посидіти з товаришем.

Трохим. Та... звичайно...

Маруся. Тільки не треба строїть таких кислих мін... Я не люблю... Чуєте?

Трохим. Ви зо всіма нашими як з товаришами сидите?

Маруся *(здивовано)*. Звичайно... А як же инакше?

Трохим *(дивлячись у землю)*. І з Леонідом?

Маруся. Леонід такий же товариш, як і всі... Слухайте, ви вже балакали рішуче з вартовим?

Трохим. Уже...

Маруся. Він згожується?

Трохим. Згожується.

Маруся. Серйозно? Яка я рада? Ви молодчина, Трохимчику!

Трохим. Дайте нагороду за це.

Маруся. Яку?

Трохим. Руку.

Маруся. Натє! *(протягає руку)*.

Трохим *(хапає, жагуче цілує)*.

Маруся *(вириваючи)*. Так не треба... Пустіть. Чувте, Трохиме? Пустіть...

Трохим. Не пушу, не пушу...

Маруся *(хвилюючись)*. Пустіть... Я цього не люблю...

Трохим. Через що? Через що?

Маруся. Мені буває негарно... Пустіть... Ви завжди заражаєте мене чимсь поганим... Чувте, Трохиме?

Трохим *(мовчки цілує руку)*.

Маруся. Трохиме! Я буду сердитись...

Трохим. Я безумно люблю вас... Ну, трошечки посидьте так... Ну, трошечки... Свята, прекрасна!... *(Впивається в руку)*.

Маруся *(посидівши непорушно, тихо гладить другою рукою його голову)*. Ну, годі вже... Буде, Трохиме...

Трохим *(жагучим шепотом)*. Ще трошки, ще трошки... Благаю. *(Підсовується ближче, обома руками обхоплює її руку)*.

Маруся *(хвилюється)*. Трохиме!... Не треба...

Трохим. *(Ще підсовується, цілує руку вище, коло ліктя)*. Ще трошки, ще трошки...

Маруся *(безсиліє, часом заплющує очі)*. Трохиме...

Трохим *(ще підсовується, притуляє лице до її плеча, цілує)*. Ще трошки, ще трошки... *(Весь час дихає все важче й важче)*.

Маруся *(все більш і більш безсиліючи, машинально)*: Трохима... Трохима...

Трохим. Ще трошки, ще трошки... *(Обнімає за стан і жагуче пригортає до себе, хоче поцілувати в лице)*. Кохана! Доро...

Маруся *(стрепенувшись, злякано однихає)*: Трохима! *(Хутко встає, важко дихаючи)*.

Трохим *(понура сидить)*.

Маруся *(одривисто, хмуро)*. Ви хочете..., щоб я з вами навіть не балакала?

Трохим. Простіть...

Маруся. Ідіть покличте Марковича... Я хочу йти додому...

Трохим. Зараз... *(Встає, винувато, нерішуче)*. Ви сердитесь на мене?

Маруся. Ідіть, ідіть...

Трохим. Ну, чим же я винен, що безумію?... Я дурію при вас... Не сердтесь. Ну, посміхніться. Я буду знать, що ви не сердитесь і... і світ, Марусе, переверну до гори ногами! Як табуретку! Їй-богу!

Маруся *(слабко посміхнувшись)*. Без ричага?

Трохим. Без... без соломинки! Одною радістю своєю. Ех, Марусю! *(Чухається)*. Ну, я йду! Ех! *(Швидко йде вліво)*.

Маруся *(ходить по галявинці, потім сідає там же і понуро дивиться в одну точку, часом глибоко зітхаючи)*.

Справа виходить Леонід і пильно, як усі короткозорі, придивляється до Марусі. Підходить ближче.

Маруся *(озирнувшись, радісно, як дитина)*. Леоніде! *(Простягає руки)*.

Леонід. Що, моя діточко?...

Маруся. Як я рада!... Як я рада!... Сядьте коло мене... Дайте мені вашу руку... От так...

Леонід. Що з вами, Марусік мій? Га?... Чого хвилюєтесь? Все те саме?... Не треба, не треба хвилюватись... *(Ніжно гладить її руку)*.

Маруся. Ні... Так... Я скучила за вами... Мені так гарно, спокійно — спокійно з вами... Я нічого не боюся з вами...

Леонід. Правда?... Діточка зо мною нічого не боїться?... А промову свою зопсувала? Га?... Ах, ви ж...

Маруся. Знаєте, коли ви так зо мною говорите, мені вже став соромно за свої думки... І соромно, що я зробила сьогодні... Робітники будуть незадоволені, правда?...

Леонід. Ні... Розуміється, було б краще, як би ви скінчили. Ну, та бог простить на цей раз... А вони вас так люблять, що все простять... Вони занялись тепер грою... Нічого...

Маруся. Правда? Спасибі... І ви не сердитесь на мене? Не сердьтесь... Ви — мій єдиний...

Леонід *(тихо)*. Я тільки що балакав про вас з... товаришкою Оксаною...

Маруся. З... „товаришкою“?

Леонід. Так. Ми розійшлись... Я сказав, що люблю... другу і ми попрощались...

Маруся *(тихо)*. Я бачила, як ви йшли...

Леонід. Ми чесно розійшлись і тепер підем різними шляхами...

Маруся *(стискає його руку й потуплюється)*. Який ви... чистий... чесний...

Леонід. Тільки, щоб діточка любила мене хоч трошечки... Тоді ми з нею так заживем, що й... Любить діточка? Любить?

Маруся. Люблю.

Леонід. І вірить у мене?

Маруся. І вірю.

Леонід. Глибоко-глибоко? До самих темних куточків ясної душі своєї? Ясної, прозорої, благоуханної душі своєї? Так, дитинонько?

Маруся. Так, так... *(Пригортається до його)*.

Леонід. Ну, значить, нам тепер море по коліна, море зла і страждання. Правда? Ну, скажи...

Маруся. З тобою... Ах, Леоніде, я не така хороша, як ти думаєш... Я — погана... Але я буду тепер страшно хорошою... Я з тобою почуваю себе такою чистою, спокійною. Я себе дитиною просто почуваю... А я — не дитина...

Леонід. Ой? Моя діточка не хоче бути дитиною? Ні, „будьте як діти“... Ах, це велика істина... Але не всі навіть діти бувають дітьми. І не треба боятись бути дитиною... Не треба, мій Марусік.

Маруся. Я не боюсь... тільки... Ну, нічого... Значить, ти тепер будеш сам жити?

Леонід. Ні, не сам... *(Дивиться на неї)*.

Маруся *(здивовано)*. Не сам?

Леонід. Ні... З одним своїм товаришем, любим, дорогим... З одним своїм найвірнішим товаришем, як що він, розуміється, схоче... дати мені це щастя... *(Дивиться на неї)*.

Маруся. Ах!... *(Змішується)*. Мені зовсім у голову не приходило... Я якось...

Леонід *(пригортає її, озирнувшись)*. Марусік не хоче? Не хоче, малюсенький?... *(Цілує її руку)*.

Маруся. Ні, але я...

Леонід. Дорога моя! Єдина, бажана... *(Пригортає дуже, цілує щок, важко дихає, зазирає в очі)*. Марусік!...

Маруся *(обережно визволяючись, з маленькою ніяковістю)*. Не треба, любий... Тут видно...

Леонід *(жагуче, шепотом)*. Жіночко моя кохана!

Маруся *(визволяється і встає. На лиці якась легка здивованість, ніяковість)*.

Леонід. Куди ж ти? Куди, діточко?

Маруся *(поправляючи капелюх)*. Нікуди... Я так...
(Мовчання).

Леонід *(подивляється на неї, тихо)*. Тобі неприємно?

Маруся *(прудко сідаючи коло його, пригортаючись)*. Не треба, любий, так... Добре?... Мені з тобою так спокійно, а коли ти такий... мені це неприємно...

Леонід. Неприємно того, що діточка хвилюється?

Маруся. Ні..., я не хвилююсь... Я з тобою не хвилююсь... І мені тим паче наприємно, що в наші чисті відносини входить... це... у тебе... Не треба більше... Так?...

Леонід. І коли ми будемо жити разом, то й тоді теж не треба?...

Маруся. Хіба так треба жити разом? Хіба так не гарно? *(Згадавши)*. І крім того я тепер ні за що не можу... Ні за що!...

Леонід. Чого так?

Маруся. Так... Я не можу сказати... Потім, потім.

Леонід. Тайни від мене? Діточка не довіряє мені?

Маруся. Ні... Ах, ні!... Але... Це не моя особиста тайна... Ну, ради бога, не треба питати мене... Потім, через тиждень я все скажу... І потім ось ще що: ми не будемо виказувати наших відносин перед усіма, особливо перед Трохимом... Добре?

Леонід. Перед Трохимом? Чудно...

Маруся. Ах, боже... Ти не віриш мені?

Леонід. Але чого ж „особливо“? Я вірю, але, згодься сама, що це трохи дивно, через що „особливо перед Трохимом“...

Маруся. Ну, так... Ну, так треба... Мені від цього теж важко, але... Ну, дивись на це, як на жертву... а жертва не в тому, що легко, а що важко...

Леонід. Не розумію... „Жертва“... Правда, тобі так весело з Трохимом буває, що може, не хочеться рвати з ним відносин... Ви так весело смієтесь... що... Я, розуміється, не знаю... Може, це жертва й велика... Але перед любовію...

Маруся. Господи!... Ну, я не можу сказати... (*Рішуче*). Не можу! Це жертва вищому... боротьбі., але не... (*Встає*). Он ідуть уже Трохим і Маркович... Не треба сердитись на мене... Га? (*Зазирає до його*). Я страшно люблю тебе... Ну? Я потім все скажу... Хіба не можна повірити моему слову?

Леонід (*натягнуто засміявшись*). Ах, ти ж моя подвижниця хороша! (*Встає*). Ну, хай буде жертва... Значить, на „ви“? Добре...

Маруся. Дякую...

Цінність Маркович і Трохим.

Цін. Марк. Ну, любчики мої, до справи, до справи! (*Пильно оглядає усіх*). Щоб не вишукувати конспіративних квартир, давайте зараз тут обміркуємо одне маленьке питаннячко... Як ви на це, Марусю? Не дуже стомились? Це забере не більше п'яти хвилин...

Маруся. Я нічого не маю проти, хоч і десять. А чи стомилась я, чи ні, це неважно для справи...

Цін. Марк. Ви — ідеал товариша, як звичайно. Ну, а ви, панове?

Леонід (*задумливо ходить по галлявинці*). Я нічого не маю проти. Я слухаю.

Трохим (*лягаючи на траву*). Слухаєм!

Цін. Марк. Так. Так от, перш усього, така річ. Публіка в тюрмі дуже хвилюється, ждучи від нас звістки.

— Ми таки здорово затягнули... — У їх уже все наготовлено. По першому знаку нашому вони підпоюють дозорця, в'яжуть і виходять у двір. А тут уже наша справа. У нас з надвірнього вартовий уже підкуплений. Значить, той, що з середини, погине... Ну, тут уже... Але ми не можемо нічого робити, поки не настане черга на нашого вартового. Розумієте? А це, здається, буде днів через три—чотири... Не раніше. Вони там вимагають, щоб дали їм динаміту і вони самі зірвуть стіну, але це — дурниця, розуміється. Їх переловлять зараз же усіх і тим усе скінчиться. Крім того, тепер передать у тюрму динаміт ніяк неможливо. Неможливо абсолютно. От-така, любчики, історія. Ну, так от, виходить діло таке, що їх треба неодмінно заспокоїть і сповістити, що у нас теж усе наготовлено, тільки чекаємо дня, коли заступить наш вартовий. Його, між инчим, неодмінно треба зв'язати, заткнута рота і покласти у будку. Инакше, ми засуджуємо його на каторгу. Ну, та Трохим це знає. Правда?

Трохим. Знаю. Ми з ним уже навіть умовились, як це найшвидше зробити. Веселий парнишка. Хоче навіть у партію вступити.

Леонід (*саркастично*). А гроші все таки бере?

Трохим (*холодно*). Ну, так що з того? Хіба всякий зараз же стає свідомим і готовим на каторгу йти за партію?

Леонід. Ну, та я думаю, що і в партію таких суб'єктів приймати неможна. Коли він зрадив там, то й нас зрадить. Аби ті більше дали.

Трохим. Ви мелете дурниці...

Леонід. Ви самі мелете дурниці! Не розуміючи, що людина, яка...

Цін. Марк. Ну, хлопці, хай йому біс, це до діла не стосується. Факт той, що він нам помагає. Зараз тільки про це йде мова.

Трохим. Ні, досадно, що зараз же, як тільки...

Маруся. Ну, Трохиме, дайте ж говорити про справу!

Трохим *(зиркає на неї. Нахмурюється)*.

Леонід. Я пропоную вибрати председателя, щоб самі не балакали.

Трохим. Ви так само говорили, як і я.

Леонід *(сухо)*. От і для мене, значить, треба...

Маруся. Цінність Маркович за председателя.

Цін. Марк. Добре? *(Озирається на Леоніда і Трохима)*.

Ну, так я беру собі слово. Значить, панове, перша справа — то довідатись точно у нашого вартового, коли його черга. Це найкраще взяти Трохимові.

Трохим. Беру. Сьогодні взнаю.

Цін. Марк. Так. Далі друга. Узнавши, треба завтра ж сповістити тюремних.

Маруся. Завтра нема побачень.

Цін. Марк. Я знаю. Але це треба зробити неодмінно. Я пропоную товарищі Марусі піти завтра до тюрми і добитись побачення з Петром.

Маруся. Та мене ж не пустять.

Цін. Марк. Вас пустять, другу ні, а вас пустять.

Маруся. Я згожуюсь іти, тільки не розумію, чого мене, а не другу. Я думаю, що це однаково для їх.

Цін. Марк. А я думаю, неоднаково. А як не пустять, то треба якось передати записку, а краще всього на словах. Треба уникати всяких писаних документів. У вас там багато знайомих уголовних, вас там люблять, маршем стрічають навіть, ви швидче можете це зробити, ніж хто другий.

Трохим. Правильно.

Леонід. Нічого правильного нема. Прошу слова...

Цін. Марк. Будь ласка.

Трохим. То ж то.

Леонід *(до його)*. Не ваше діло! Предсідатель може робить мені уваги.

Маруся *(починає здивовано поглядати на Леоніда)*.

Трохим. Я ніяких уваг вам не роблю.

Леонід *(здивовано)*. Не робите? Мені це подобається...

Цін. Марк. Ша, кіндер!... Леоніде, за вами слово.

Леонід *(сердито)*. Я вважаю, що пропозиція товариша Марковича не видержує критики. Перш усього, в инчі, які теж ходять на побачення до наших...

Трохим *(нетерпляче)*. Та вам же говориться...

Леонід *(скипівши)*. Прошу не перебивать! Я вас не перебивав!

Трохим. Ні, ви мене перебили!

Леонід. Це вже називається: нахабство!

Маруся. Леоніде! Що з вами?!

Трохим. Ну, ви з виразами будьте обережні! Бо я...

Маруся. Ну, годі! Я йду завтра. Питання скінчене. Значить, що передать? *(Леонід схвильовано ходить по галявинці)*.

Цін. Марк. Передати день. Це найголовніше. І передавайте так, як і весь час: мама твоя хвора, консиліум призначено на такий то день, день побігу. Потім, як що зможете, не забудьте нагадати їм, що вони повинні розділитися на дві групи, одна біжить вліво, друга вправо. Їх будуть піджидать вартові — товариші. А головне, хай не забудуть, що ми кидаємо тільки після третього куплету „Сбейте оковы“. Не раніше.

Леонід *(хмуро)*. Три куплети довго. Це так нерви вимотав і в їх і в нас, поки той там проспівав всі три куплети...

Трохим. Нічого подібного... *(До Цін. Марк.)* Прошу слова, предсідатель, бо ви, здається, спеціально для мене вибрані... Так от: співатиме один з нетікаючих, з другого коридору. поки вони звяжуть дозорця, спустяться, одімкнуть двері... Я думаю, що цього навіть мало...

Леонід. Прошу слова. Вони можуть почать співать, як звяжуть уже.

Трохим (*сердито*). Слухайте, товаришу, перш усього, вже так умовлено і перемінять, — значить, плутать. А потім, я не розумію, що за манера чіплятися до всього...

Леонід (*здивовано*). Чіпляється? Ну, вибачайте, коли хто чіпляється, то у всякому разі не я...

Цін. Марк. Ну, хлопці...

Маруся (*пильно поглядала на Леоніда. Зітхнувши*). Ну, добре! значить, після третього куплету „Сбейте оковы“. Так. Далі?

Цін. Марк. А тепер ще одне... Рішуче призначить, хто кидатиме. Є двоє кандидатів: Трохим і Маруся. Я, розуміється, стою за Трохима.

Маруся. Через що?

Цін. Марк. Через те, що Трохим, товаришко, лучче це зробить... Ми всі розуміємо і признаємо вашу... ну, як би сказати? ну, вашу готовість, але... для чого тратить чийсь життя, коли можна без цього обійтись...

Маруся. Я не розумію, через що тратить? Я теж, як і Трохим, вправлялась і вмю кидать... Ми разом кидали і, розуміється, він дужче може кинуть, але... У мене не така слаба рука! Ви подивіться... (*Простягає руку і здавлює кулак*).

Всі сміються, кожен з відтінком свого настрою.

Маруся (*ображено*). Я не розумію, що тут смішного... Ви не вірите?

Цін. Марк. Ми віримо, але думаємо, що у Трохима все таки трошечки дужча... Ні, люба товаришко, на цей раз ви вже уступіть Трохимові... Йй-Богу, Трохим вам колись уступить...

Леонід. Так, я теж думаю, що тут нічого балакать, справа цілком ясна. Це бере товариш Трохим.

Маруся. Я проти.

Трохим. А я за.

Цін. Марк. Ви обоє не маєте голосу. А наші два голоси за Трохима. Таким чином, за Трохимом...

Маруся. Що ж?... Я корюсь постанові...

Цін. Марк. І чудово! І чудово! *(Потирає руки)*.

В цей час і навіть раніше за сценою чути спів робітників. Чути, що вчать пісню „Слава нашим козаченькам“...

Леонід *(дивлячись уліво)*. Михайло і ще двоє чогось ідуть сюди... За ним уся масовка... Вроді депутації...

Всі озираються.

Цін. Марк. Так, щось там скоїлось... Ну, так, здається, поки що все... Отже, зачиняю зібрання...

Трохим. Депутація, здається, мирного характеру.

Маруся. Так.

Трохим *(кричить)*. А що таке, Михайле?

Цін. Марк. Таємно мовчать... Щось секретне і врочисте...

Трохим. Дівчата, щось ніби несуть... Що таке, Михайле?

Виходять Михайло і двоє робітників. За ними дівчата. Далі вся масовка, яка на сцену не виходить. На всіх лицях радісно-лукавий вираз.

Михайло *(урочисто підходячи до Марусі, конфузиться і соромливо посміхається)*. Е... е... Так що, дорога наша товаришко! З доручення всіх товаришів я... Воно, конешно, я говорить не вмію, но... Так от, значить, ми вам вінок сплели... Це од нашого гуртка, з котрим ви прекрасно так зацімаєтесь...

З маси: І од нас! І од нас!...

Михайло *(строго назад)*. Тихо! Я ще ж не скінчив! І од усіх товаришів, котрі..., значить, сьогодні тут зібра-

лись... Як, конешно, ви наш оратор і первая красавиця, то просимо прийнят у свою честь і нам не одказать, потому ми усі вас любим і... От і все... (*Озираючись до дівчат, строго*): Давайте вінок! Швидче!

(*Одна з дівчат скидає хустку з вінка, який держала у руках, і подає Михайлові, соромливо посміхаючись*).

Маруся (*радісно зворушена*). Їй-богу, я не заслужила... Але мені дуже приємно... Я дуже дякую...

Михайло (*піднімаючи вінок угору*). Позвольте надіть вам... Шляпочку скиньте, а то не коректненько так...

Маруся (*скидаючи брилик*). Я, право... мені... так...

Цін. Марк. Їй-богу, вони не пагано придумали! Накажи мене бог, дотепно!

Михайло (*надіваючи вінок на голову Марусі*). От... (*Одступаючи назад, з гордістю*;) Це наш гурток придумав! (*Швидко озираючись до маси*). Урра!

Маса (*з захопленням*). Урра!!

Цін. Марк. Їй-богу. Урра!

Маруся (*радісно засоромлена*). Я їй-богу, не знаю...

Леонід (*до неї*). Ну? Я вам не казав?

Трохим (*з німим і хмурым захватом дивиться на неї*).

Михайло (*робить знак робітникам. Всі стихають і чекаючи дивляться на його*). Ш-ш! (*Змахує рукою, як хормайстер*). Раз-два! (*Хор співає*):

Слава!

Слава нашій Марусеньці!

Слава!

Слава нашій Марусеньці,

Доні України,

Слава нашій товарищі!

Цін. Марк. (*з захопленням*). Браво! Їй богу, браво! (*Сам співає і притоптує ногою*). Вашу руку, товариш-ора-

тор! Слава! (Бере її під руку і веде вліво крізь масу, співаючи).

Маруся (ясно озираючись до Леоніда, радісно посміхається).

Трохим (ревниво слідкує за ними і теж помалу посувається за всіма).

Хор, співаючи, вертається в лісок.

РОЗДІЛ 2-ий.

Тюрма. Задня стіна сцени — надвірня двоповерхова стіна тюремного будинку з низькими, широкими ворітьми в ній. Стіна будинку займає половину задньої стіни сцени. На другій половині видно високий, тюремний мур, за яким видніються інші будинки тюрми. Права стіна сцени — також стіна тюрми, загнута глаголем. В ній на два поверхи вікна з ґратами. В нижнім поверсі, видно, ніхто не живе, бо вікна забиті дошками з середини, а на верхнім — вікна одчинені і за ґратами видно людські обличчя. Над ворітьми також двоє заґратованих вікон і також — обличчя арештованих. Ворота з хвірткою в одній половині; хвіртка з вовчком. Біля воріт будка вартового. Під правою стіною врівень з вікнами першого поверху зроблена лава, на якій сидять чекаючі побачення міщане, селяне і и. публіка. Пози різні: задумливі, понурі, нудьгуючі. Оддалік від усіх стоїть пані в жалобі з дочкою. Недалеко від неї дві панночки з пакунками в руках. Під вікнами стоїть Явдоха, жвава молодиця, з хитрими, веселими очима.

В 5-ім вікні (раховуючи зліва направо) видно звішено надвір руку і чути пісню:

Отця я зарезав,
Мать свою убив,
Старшую сестрицю
З ружжа я застрілив.

Погиб я бідняжка,
Погиб я навсїгда,
А год за годами
Проходять літа.

2-е вікно (над ворітьми). Ну, а Мося де? Явдохо!

Явдоха. Що?

2-е вікно. Де Мося?

Явдоха. Еге! Мося... Цинтує в Умані!

2-е вікно. Та бре? За що?

Явдоха. За стукали...

2-е вікно. Жовті?

Явдоха. А-то-ж.

2-е вікно. Жаль. Багато?

Вартовий (*високий, хмурий, лице стомлене, сіре*). Довольно розговарювать. Одойді, молодиця...

Явдоха. От уже й „одойді“. І поговорить з земляками неможна.

3-е вікно. А ти молодице, йди до нас, тут лучче поговоримо.

З вікон регіт.

4-е вікно. Е, ця не піде, вона — не проста: у Сквирі по наймах служила.

Явдоха. А ти мовчи там!

2-е вікно. Третя камера!

3-е вікно. Што таке?

2-е вікно. До Чмиха його шмара прийдють сьогодні?

3-е вікно. Прийдють.

2-е вікно. Скажи, щоб новії стірки принесла.

3-е вікно. Харапо.

Вартовий. Говорю, довольно розговарювать. Слиш! А то січас визову помішника.

2-е вікно. Мовчи, масалка! Мовчи та диш. Я плював на тебе й на твого помішника разом з твоєю бабushкою. Чув?

Вартовий. Смотри, щоб на себе часом не плюнув в карцурі...

2-е вікно. Та невже? От рушив розумом, як здохле теля хвостом. Придумав!

Вартовий. Говорю, замовкни там!

1-е вікно (*мелянхолічний, поважний бас*). Земляк!... А слиш, земляк!... Мовчи, брат... Йй-богу, мовчи: подумают, що ти розумний.

Сміх. Публіка шепочеться й поглядає на вікна. Вартовий хоче щось сказати, але одчиняється хвіртка і звідти виходять трое жінок і один чоловік. За ними висувається голова дозорця й викликає: — Галасєнко Марія, Антип і Софія Скрыги, Євдокія Голка. На свіданіє! З лави й з купи вихоплюються викликані (між ними й Явдоха) і спішають до воріт. За ними сунуть і інші. Товпляться у хвіртку. Пані в жалобі з дочкою теж підходять туди: „Ой, не давіть“ — „Та вспієте“ — „А мені нема, господин надзиратель?“ — „Подождьош!“

З вікон: Скорей, бабо, скорей, а то не пустять!

— Тю-тю-тю!

— Куди Голка, туди й Нитка...

Вартовий. Перестань там кричати! А то я, брат, як крикну, так тобі заціпить.

3-є вікно. Та ну?! Васька, слихав?

2-є вікно. Слихав, та так спужався, що аж ноги мені вивернуло пятами назад.

Сміх у вікнах і серед публіки.

Вартовий (рішуче прямує до дзвінка біля воріт).

З вікон: Тю-у! Тю-у!

— Вернись, куме, шило з-заду!

Вартовий (звонить. І потім схвильовано, хмуро ходить під стіною).

З вікон свист і крики:

— Тю-у, тю-у!

— Потягни мертвого татарина за ніс, гад ти смердючий!

— Ах, ти ж сука конотопська! Подожди ж ти!

Ті, що вийшли з побачення, зупиняються і, уклоняючись до вікон, кричать:

— Прощайте!

З вікон: Прощайте, не минайте. Приходьте чаще, ми вам квартиру приготуємо.

— Кланяйтесь тьоті, хай сидить без заботи.

Одчиняється хвіртка, виходить помішник начальника тюрми (немолодий; жовті, нафарблені вуси догори). Звернувшись до вартового:

— Что здѣсь?

В вікнах зразу стихає.

Вартовий (*витягуючись*). Кричать, ваше благородіє... І виражаються... Он тето окно і то... другое...

2-е вікно. Ваше благородіє! Не вѣрьте... Это он первый виражається на нас...

Помішник. Молчать! Сойди с окна! Если еще раз вызовет меня, всю камеру расскажу по темным карцерам! *Як тільки з'являється в хвіртці помішник, пані в жалобі з дочкою швидко підступає до його. Підходять також дві панночки,*

Пані в жалобі. Послушайте, господин смотритель!

Помішник (*холодно*). Я уже вам сказал, сударыня, что я — не смотритель... Странно!

Пані в жалобі. Извините. Я к вам с тем же. Это же жестоко, наконец...

Помішник (*хоче сказати*). Виноват...

Пані в жалобі. Всяким мужикам, вора́м можно иметь свидания, а мне... Я приехала за пятьсот верст, у меня муж умер...

Помішник. Виноват...

Пані в жалобі. Это бесчеловечно, жестоко!... Вы его схватили, засадили в эту тюрьму и теперь еще не разрешаете с родной матерью увидеться... Я губернатору жаловаться буду...

Помішник. Сударыня...

Пані в жалобі. И говорю вам, что он не виноват... Он не может быть виноват.. Я вам представлю все доказательства, что он...

Помішник (*нетерпляче*). Боже мой! Да говорю же

вам, что возьмите разрешение в Жандармском Управлении и мы дадим вам свидание... Странно! А затем, сегодня день свиданий уголовных, а не политических...

Пані в жалобі. Но поймите же, что он не может быть политическим! Я же вам представлю все доказательства и вы увидите...

Помішник. Очень может быть, очень может быть... Но это вы в Жандармское Управление...

Пані в жалобі. Но вы дайте мне сегодня свидание. Я не могу ждать... У меня расходы... Ну, хоть на один час!...

В вікнах пирскають од сміху.

Помішник. Сударыня, здесь свидания даже законные не более пятнадцати минут. Возьмите разрешение *(повертається йти)*.

Одна з двох панночок. Господин Зелинский!

Помішник *(озираючись, нетерпляче)*. Что угодно?

Одна з двох пан. Ну, разрешите же передать белье. Ведь это смешно!

Помішник. Не могу, не могу... Сегодня нет политических передач. Принесете в пятницу.

Одна з двох пан. Но я сегодня уезжаю. Человек третью неделю без белья...

Помішник. Но не могу же я для вас нарушать инструкцию!

Пані в жалобі. В таком случае дайте мне эти пятнадцать минут... Я согласна...

Помішник. Я ни одной минуты не могу вам дать. Я не имею права! Слышите: я права не имею на это!

Пані в жалобі. О, Боже! Ну, хоть скажите ему, что приехала к нему несчастная мать его, чтобы он знал...

Помішник. И этого не могу! *(Роздратовано)*. Не могу, не могу, не могу! *(Швидко повертається й зникає в хвіртці)*.

Дві панночки (*знижують плечима, шепочуться й нерішуче одходять*).

Пані в жалобі. О!...

Дочка її. Идем, мама.

Пані в жалобі. Нет, я буду здесь стоять, пока они меня не пустят! (*Витирає хусткою очі й одходить до лави, на яку й сідає з дочкою*).

2-е вікно. Ну, що, масалка, помоглось? Пожалівсь?

Вартовий. Поговори ще там! Слихав, що говорив помошник?

2-е вікно. Слихав, только гляди, щоб мій карцур на тібе не окошився.

3-е вікно. Васька! Гляді, наша баришня — красавиця їдьоть!

2-е вікно. Та бре? Де?

3-е вікно. А он по дорозі.

2-е вікно. Мінє не видно.

3-е вікно. Січас повидіш. Клич скорей певчих до вікна.

Чути глухе гукання. В вікнах з'являється багато облич. Чути:

— Верно!... Она.

— З кавалером.

— Она повсігда з кавалєрами.

— Конєшно. А ти ж думав, как?

— Що ж вона сьогодні? Політіканам сьогодні свіданій нєту.

— До тібе в гості. Скучила.

— А ти мовчи! Про кого халяву роззявив? „У гості“. Ти вперьод умийся, щоб про неїо говорить.

2-е вікно. Федька! Дальоко?

3-е вікно. Нє, січас будєть тут.

Публіка теж озирається й дивиться на дорогу.

Вартовий. Не разговарюй!

2-е вікно. Ну, брат, тепер уже ти не розговарюй. Ти знаєш, хто січас сюда ідьоть? Думаєш, губернатарь? Нєт, брат, баришня наша ідьоть! Слихав? Федька, дальоко?

3-е вікно. Січас... Можна начинать. Начинай!

З вікон *дружно вибухав спів*:

Гей, не дивуйте, добрії люде,
Що на Вкраїні повстало,
Там за Дашевим під Сорокою
Багацько ляхів пропало.

і т. д.

По дорозі з'являється Маруся з Леонідом. Вона привітно, весело хитає головою до вікон і надає ходи. Озирнувшись до Леоніда:

— Тільки не треба бути таким хмурим... Даю тобі слово, що не через те, що у мене є щось з Трохимом. Мені тільки... Ах, Боже!...

З вікон *після співу*:

— Драстє, баришня, драстє!

— Баришня, драстє! З тим днем, що сьогодні!

Маруся. Драстуйте, драстуйте! Дякую... Я вам табчку принесла. *(Піднімає й показує пакуночок)*. На ваші камери.

З вікон. Спасіба, баришня!

— Покорнїйше балдарим.

— От баришня, так баришня!

2-е вікно. Баришня, подойдіть ближче, нам не видно вас. А то, їй-богу, спать не буду, єжелі не повидю вас... Ближче, ближче... До воріт... От, так. Драстє вам! Как драгоценное здоровячко ваше? На свіданіца прийшли? Сьогодні для політики, баришня, нєту, — сьогодні для нас, фатових...

Маруся. Я знаю. Мені треба побачить жениха.

2-е вікно. А ви позовіть помошника, баришня. Он пустить.

3-е вікно. Не пустить. Не помагається.

2-е вікно. Пустить! Ви тільки попросіть його любезно, так от, щоб я слободи не імел, как пустить.

3-е вікно. Не пустить, сучий нос.

Пані в жалобі (*підходячи*). Вы хотите на свидание? Не пускают. У меня здесь сын. Вы к жениху? Не пускают. Разрешение, говорят... Грубые такие... Приехала, думала, хоть увижу. Вы подумайте, это столько расходов. Пока это разрешение...

2-е вікно. Верно, баришня: зовіть помошника, пустить!

Вартовий. Ну, довольно там! Одойдїть, баришня, не помагається в разговори з арештантами распространяться...

Маруся. Та я ж трошечки, землячок... Я раз-у-раз балакаю з ними... Вони од цього не повтікають.

3-е вікно. Он думаєть, що йому тут не прийдѣться сидіть. Попадѣш і ти, брат...

Вартовий. Ну, попаду чи нѣт, а ти як попав, то сиди там... Одойдїть, баришня.

Маруся. Куди ж я одійду? Ех, ви — неласкавий!

Вартовий (*з нїяковістю*). Так нам же приказано, баришня! Як би ето од міня, так хоч до утра разговаруйте сїбе...

Маруся. Вам нічого не буде, а я скажу, що ви заперещали, а я не слухалась. Мене за це посадять сюди, а ви будете сторожить мене. Добре? А тепер ідїть собі погуляйте.

Вартовий. Ех, їй-богу!

2-е вікно. Верно, земляк. Іди, братуха, погуляй і не обижай нашої баришні...

Вартовий. Я й не обижаю, только ж как не помагається, так я ж не могу...

3-е вікно. Пойді, пойді, мілий челаек, погуляй, їй богу!

Вартовий *(чухаючись і, озируючись на ворота, одходить)*.

Маруся *(швидко вгору до вікон)*. Слухайте сюди!

2-е вікно *(так само)*. Слухаєм!

Маруся. Передайте на політєський корпус в чотирнадцяту камеру першого коридору... Чуєте?

2-е вікно. Чуємо, чуємо...

Леонід *(що задумливо хмуро ходив окремо, як тільки почув таємну розмову Марусі з вікнами, швидко підходить до неї й щось шепоче, докірливо хитаючи головою і показуючи очима на публіку)*.

Маруся *(винувато хитає головою. Потім до вікон)*. Я потім скажу... Добре? Я зараз покличу помішника. Часовой!... Земляк! Позвоніть помішника.

Вартовий. Всьо рамно, баришня, не пустять, тут уже он — вони просилися... Я позвонить можу, только щоб на мене помішник не сердився. *(Звонить)*.

Маруся. Не бійтеся, я скажу, що я попрохала вас. Підходять пані в жалобі з дочкою і дві панночки.

Одна з панночок. Вы все таки думаете добиваться свидания?

Маруся. Конечно. Я ничем не рискую.

Друга панночка. Не дадут, нужно разрешение. Мы белье хотели передать и то не хотят. В пятницу.

Маруся. Я знаю.

2-е вікно. Нашой баришні без разрєшенія дадутъ. Не внивайте, баришня!

Маруся *(з ласкавою посмішкою)*. Спасибі, я не вниваю. Виходить помішник. Зобачивши його, пані в жалобі зараз же поспішно виступає наперед і хоче щось сказати.

Помішник *(обурено)*. Вы опять? Но это же невыносимо, наконец! Двадцать третий раз я вам говорю, что

не могу! Не могу, понимаете вы это или нет?! Человеческим языком говорю вам. Это же...

Пані в жалобі. Позвольте, я вам ничего еще не сказала.

Помішник. Но я вижу, что скажете!

Маруся. Простите, господин Зелинский, это я вас просила... На одну минутку...

Помішник (*озирнувшись до неї, сразу проясняется*). Ах, это вы!... Я к вашим услугам! Чем могу служить?

Маруся. Видите ли... Я, право, не знаю... У моего жениха... Вы его знаете?

Помішник. О, помилуйте, еще бы!

Маруся. У него опасно заболела мать...

Помішник. Ах, скажите!... Как печально!

Маруся. Да... Но положение ее ухудшится еще тем, что сын ничего не знает об этом... Сознание этого отнимает у нее последние силы... Положение просто ужасное!...

Помішник. Да, да, я вас понимаю... Но чем я могу...

Маруся. Видите ли, я хотела вас просить, нельзя ли мне хоть на две минуты свидание с ним?

Помішник (*безпомічно розводячи руками*). К великому моему огорчению, не могу, никак этого не могу... Вот эта дама и девицы просили уже... С удовольствием сделал бы это для вас, но, право, не могу. В пятницу...

Маруся. Ах, в пятницу уже поздно будет... Она хочет, чтоб ему было известно, что у нее в четверг консилиум будет... (*З широко разтупкою*). Но что же я, Господи, должна делать теперь?! Ведь вы поймите, что я никак не могу так возвратиться. Я обязана передать ему! Во что бы то ни стало! Господи! Что же мне делать?!

Помішник. Хм!... Да, это... А знаете, что мы сделаем? Давайте, я сам передам ему это! Так и быть уж...

Маруся (*радісно*). Правда? О, как я вам благодарна! Помішник. О, что там!...

Маруся (*поспішно*). Так вы, пожалуйста, передайте ему так: мама опасно больна, консилиум будет в четверг... Пусть приготовится ко всему. В день консилиума я еще раз прийду.. Если меня не будет, значить консилиум отложен на другой день... Вы не забудете? От души благодарю вас!

Помішник. О, за то, что у вас появилась улыбка, я готов, кажется... Впрочем...

Маруся. Но вы не забудете? Нет?

Помішник. О, помилюте! Слова, которыя выходят из прекрасных уст, никогда не могут быть забыты. Консилиум будет в четверг. Пусть приготовится ко всему. Мы в этот день будем иметь удовольствие видеть вас у наших мрачных стен, хе-хе-хе! Если же не будет, то... увы! Верно все?

Маруся. Верно. Спасибо!

Помішник. Не стоит. Так я сейчас прийду вам сказать...

Пані в жалобі. Господин смотритель!

Помішник (*сухо*). Я же вас просил не называть меня так. Я — не смо-три-тель! (*Привітно посміхнувшись до Марусі*). Сию минуту!

Пані в жалобі. Господин... (*Помішник хутко входить в ворота*). Но это же возмутительно! Другим так сейчас же можно, а я должна целый день стоять. Идем, Зина! Я буду жаловаться губернатору! (*Обурено одходить і зникає з дочкою по дорозі. За нею помалу йдуть дві панночки*).

З вікон: Розсердилась баринька: бач вора́м всяким дают, а їй не дали.

— За 500 верст приїхала, а два дні в номері пожить боїться... Сволоч!

Маруся (*підходячи до Леоніда, з захватом*). Леоніде! Як чудово! Як чудово!... Я просто не ждала... Сам пішов. (*Леонід хмурий*). Леоніде! Ну, не треба ж бути таким...

Леонід (*рішуче*). Скажи: ти мені скажеш, чого ти так вразилась тим, що Трохим бачив, як я цілував тебе. Останній раз тебе питаю, Марусю.

Маруся. Господи, Леоніде! Тут же зовсім не місце й не час для таких розмов. Я потім... Зараз не можу.

Леонід. Ні, я хочу зараз... Я теж не можу... Я мушу все знать... А на місце мені плювать. Я перед усім світом, на улиці, перед оцими заявлю, що люблю тебе. Бо люблю. Але люблячи, хочу, щоб не тільки твої очі й губи були мої. Я хочу, щоб душа, розуміш ти, душа твоя була вся мовою, без секретів, тайн, Трохимів і т. п.

Маруся (*сумно*). Ти ревнуєш...

Леонід. Ні, я не ревную, а люблю. Ревнують самці-звірі, вроді Трохима твого, а я хочу, щоб мій найближчий товариш відносився до мене, як до товариша... А коли ти любиш Трохима, то, розуміється, мої претензії...

Маруся. Господи!... Ну, що мені робить? Ну, не можу я тобі сказати нічого... Я слово дала... Але я люблю тебе, тільки тебе.

Леонід. Але ж тобі неприємно було, що Трохим бачив?...

Маруся. Мені й тепер це неприємно... Страшенно неприємно! Я навіть боюсь... Ти бачив, яке у його страшне лице було, бліде, перекошене?... Ах, як би тут швидче... Я страшенно боюсь, що... Тільки ти не думай нічого... Я молю тебе... Ну, повірь же ти мені...

2-е вікно. Баришня!... Баришня!

Маруся (*озирається*). Що?

2-е вікно. Єжелі помішник буде ругаться, що ми співаєм, так ви заступіться, а ми вам любимую вашу заспіваєм. Харапо?

Маруся. Добре, заступлюсь. (*Одвертається*). Вони страшенно милі... Ну, Леоніде, не треба бути таким...

Леонід. Ні, Марусю... ти любиш Трохима, його здоров'я, красу... Так, так, тільки ти сама цього не помічавш...

Маруся. Леоніде! Ну, неправда ж це! Неправда, неправда!

З вікон тихо співають:

„Ревуть, стогнуть гори-хвилі
В синесенькім морі,
Плачуть, тужять козаченьки
В турецькій неволі...“

Леонід. Неправда? Ти це щиро говориш?

Маруся. Ну, а чим я можу доказати тобі? Чим?

Леонід. Чим? (*Павза*). Будь мою жінкою... Тепер же, сьогодні...

Маруся (*сумно*). Ти хочеш цього?... Добре. Тільки не тепер... Потім... Після побігу...

Леонід. Чого ж після побігу?

Маруся. Так... Я хочу, щоб ми чистими пішли туди...

Леонід. Це правда?

Маруся. О, боже! Ти навіть цьому не віриш!...

Леонід. Я вірю.. Прости мене...

Мовчання. Обов задумливі.

З вікон співають:

Гей, ви хлопці-запорожці
Сини вольної волі,
Чом не йдете визволяти
Нас з тяжкої неволі...

Маруся (*задумливо*). Як вони гарно співають... Стра-

шенно люблю цю пісню... Уявляється Турція, козаки в полоні, море... Запорозжці були справжні герої...

Леонід *(тихо)*. Марусю!

Маруся. Що, Леоніде?

Леонід. Я прийду цю ніч до тебе... Я не можу... Я хочу мати певність зараз... Мене мучить... Я не можу...
З хвіртки виходить помішник. Зачувши спів, задирає голову й кричить:

— А это что такое? Прекратить! Часовой, ты за чем смотришь? А вы, мерзавцы, я вам сейчас...

Маруся *(поспішно)*, Господин Зелинский, господин Зелинский! Подождите, подождите! Это я попросила их спеть, я ужасно люблю, когда они поют, не ругайте их. А часовой совсем не виноват. Ей богу, это я виновата, ругайте меня...

Публіка привітно посміхається, дивлячись на Марусю.

Помішник. Ну, положим, часовой виноват, — он не должен допускать пения. Впрочем, конечно, если вы просили, то ничего нет удивительного, если он забыл свои обязанности. Если уж я забыл... Ну, поручение ваше исполнил... Вы уж пеняйте на себя, — я в точности передал ваши слова; он так побледнел, что я хотел уже доктора звать.

Маруся. Побледнел? Бедный! Но я тоже не виновата. Во всяком случае, я вам очень, очень благодарна...

Помішник *(галантно)*. Я весь к вашим услугам. Так в четверг вы снова к нам? Очень приятно... Ну-с мне нужно на свой пост, я сегодня дежурный... Всего прекрасного! *(Піднімає картуза і приємно похитуючись іде до воріт)*.

2-е вікно. Спасіба, ваше благородіє!

Помішник. За что это?

2-е вікно. А за баришню нашу.

Помішник. А вам то что? *(До Марусі)*. Слышите? 2-е вікно. А ето, ваше благородіє, наша баришня.

Маруся. Да! Я и забыла. *(Біжить до помішника)*. Передайте, пожалуйста, для этих камер вот этот табак.

Помішник. Табак? Хм!... Ведь это нелегальщина?... А?... Хе-хе-хе... Ну, бог с вами, так и быть уже, совершу еще одно преступление. А они обожают вас, хе-хе-хе!

Маруся. Да, мы — друзья.

Помішник. Это — очень трогательно. Передам, передам... Только, слыш, вы там? Молчат обо всем, как камни! Поняли?

2-е й 3-е вікна *(радісно)*. Понялі, ваше благородіє. Спасіба! Покорнейше благодарим!

Помішник. То-то же!... До приятного свидания!

Маруся. До свидания! Спасибо!

Помішник *(з приємною посмішкою зникає в хвіртці)*.

2-е вікно. А що, видіте, баришня, ми вам не говорили? О, он такой, що хлебом не корми, а только: щоб красива баришня любезное слово сказала...

З'являється Трохим. *Іде швидко, поспішно. Напружено шукає очима. Губи тісно, понуро стулені. Зобачивши Марусю, підходить й одривисто, задихано говорить:*

— Добре, що застав... Мені треба вас... Два слова.

Маруся *(трохи злякано й схвильовано дивиться на його)*. Добре.

Трохим *(одвівши на кінець кону, глухо)*: Ви вже передали в тюрьму?

Маруся. Уже.

Трохим *(закусивши губу, якийсь мент мовчить)*. Ну, все одно! Не мое діло. Я тільки от що хотів сказать: я завтра ввечері виїзжаю з города і брать участи в цій справі не можу. А тепер прощайте! *(Хоче йти)*.

Маруся *(вражено)*. Чекайте, як же так? Я ж передала уже, що в четвер.

Трохим. Як знаєте. Я не можу. Чуєте: я не можу, не маю сил.

Маруся. Це через те, що ви сьогодні бачили?

Трохим. Я це бачив завжди і тільки ідіот проклятий... Ні, краще прощайте... Краще прощайте, говорю вам, бо може от тут же зараз трапитись нещастя...

Маруся. Ні, ні... Подождіть... Що ж це? Це помилка... Це...

Трохим. Яка помилка? Де? На віщо ви знов брехать?... На віщо ви брехали мені? На віщо?

Маруся. Коли? Як?

Трохим. Тоді, коли дозволяли руки цілувати вам. Для чого? Для чого ця брехня?

Маруся. Я вам цим не брехала! Неправда!

Трохим. А чим? Значить, все таки брехали?... Ні, краще прощайте... Лучче...

Маруся. Чекайте, я не можу!... Ви не маєте права тепер виїзжать... Ви їх погубите... Я вас молю... Я все...

Трохим. Плювать! Все одно... Я теж помираю... Ох, ідіть собі, ідіть швидче! *(Зривається з місця й біжить по дорозі в город)*.

Леонід *(хутко підходячи)*. Що тут було? Що він тобі сказав?

Маруся. Все пропало! Все пропало тепер!... Боже, що ж мені робить? О, проклята краса моя! Проклята!

Леонід. Та що таке?! Не кричи тільки так, усім чути...

Маруся. Трохим не буде брать участі...

Леонід. Ну, так що? *(Роздратовано)*. Я не розумію, чого з ним так панькаються... Ну, не буде, так що з того? Другий буде на його місці...

Маруся. О, ні, ні!... І все через мене! Все через мене... Я скрізь вношу нещастя своєю красою... скрізь. Це не перший раз... Ні, я — недостойна бути з вами. Я недостойна! Господи, що ж я наробила! Що ж робить тепер? Що робить?

Леонід. Та чого ж він не буде брать участі?

Маруся. Через мене, через мене!... (*Злісно, натхнено стріпнувшись*). Ні! Я знаю тепер! Так, я знаю... Леоніде! Слухай сюди: ти любиш мене?

Леонід. Господи, Марусю! Що з тобою?!

Маруся. Відповідай тут же, зараз: любиш?

Леонід. Та я до муки, до болю люблю тебе, як...

Маруся. За красу мою?

Леонід. Ах, дитко, та покинь ти свою красу! Хіба можна бути такою? Це — *idée fixe* твоя тепер. Не всі ж Трохими — звірі, єсть вище краси твоєї. І я люблю в тобі те, що вище краси, вище цього звірячого.

Маруся. Правда? Тоді не все пропало!... Не все! В четвер буде! Я знаю тепер. Слухай: ти свідомо сказав? Ти подумав? Ти вдумався у те, що ти сказав?

Леонід. Ах, Марусю, що думать, коли я це занадто почуваю (*показує на груди*). Тільки заспокойся ти. Що з тобою?

Маруся (*жагуче, натхнено*). Я вірю! Я вірю тобі, Дякую! Чуєш: я тобі страшно дякую!

Леонід. Ти чудна. Що з тобою, що тут сталось, скажи ж мені!

Маруся. Ти завтра узнаєш... Завтра... Все, все узнаєш... Все буде по новому... Годі! Прощай!

Леонід. Чекай, куди ж ти? Ми ж разом ідем...

Маруся (*з маленьким патосом*). Ні, не треба, не треба! Я боюсь. Я повинна бути сама. Прости мене... Нічого не думай поганого про мене... Вірь і мені, вірь своїй Марусі,

вір'я, що вона теж може бути сильною і любити те, що вище краси! Прощай, не йди за мною. Я молю тебе! вір'я мені, як я вірю тобі. Ти побачиш! До завтра, єдиний мій! *(Повертається й хутко з високо піднятою головою спішить по дорозі).*

З вікон: Баришня! Куди ж ви? Баришня!

Маруся *(зупиняючись)*. Прощайте! Прощайте!

З вікон: До свіданія! Приходьте скорей! До свіданія!

Маруся. Прийду! Прощайте!

З вікон: Та як же ви без марша домой? Хлопці! Гей! Марш баришні!

Маруся. Дякую, дякую! Я дуже спішу!

З вікон: А ми вам в ногу! Раз-два! Начинай!

Співають „Гей, не дивуйте!“ швидким темпом.

Маруся *(хитає головою, озирється до Леоніда, робить йому привітний знак рукою і з натхненим виглядом зникає по дорозі).*

Леонід *(помалу, задумливо — понуро протираючи пенсне, іде за нею).*

З вікон спів.

РОЗДІЛ 3-й.

Трохимова кімната. Ліжко, стіл, умивальник, на гвіздках одежа. Шпалери й мебелі поганеньких мебльованих кімнат.

Трохим сам. *Ходить по хаті і, держучи в руках книжку, завзято-злісно повторяє:*

— La vache — корова, la vache — корова, lièvre — заяц, le lièvre — заяц... *(Зупиняється, дивиться непорушно в одну точку; стріпнується)*. La vache — заяц, la vache — заяц... Тю, чорт! La vache — корова, la vache — корова... *(Читає)*. „Корова и заяц паслись на лугу“. Ідіоти!... La vache et... et... Щоб тебе чортяка взяла! *(Зазирає в книжку)* lièvre, lièvre, lièvre!

Стук у двері.

Трохим. Ввійдіть! Le lièvre — заяц, la vache — корова, la vache — корова.

Цін. Марк. *(входячи швидко, нервово)*. Ну, слава богу, застав. Де ви пропадали цілі сутки? Ви знайшли мою записку?

Трохим *(похмуро)*. Знайшов. Le lièvre — корова, le lièvre — корова...

Цін. Марк. *(здивовано)*. Що ви?

Трохим. Нічого. *(Читає)*. „Корова и заяц паслись на лугу“...

Цін. Марк. Та що таке? Яка корова? Що ви робите?

Трохим. Учусь. Le lièvre — корова... чи той... la vache — корова, lièvre... Я вашу записку застав... Але

як що ви по тому самому ділу, то прошу мені не перешкоджать. Я їду за кордон і вчу французьку мову. Можете судить мене, виключать, все, що хочете... La vache — корова, la vache — корова.

Цін. Марк. Ні, в цій організації просто божевільні якісь! Божевільний дім, ви, любчики, чорт би вас усіх узав! Він мову вчить! Ну!?... Та знаєте, що ви наробили своїм ідіотизмом?

Трохим. Прощу не лаятись. І не заважать мені, я нічого знать не хочу! La vache — заяц..., la vache — заяц...

Цін. Марк. Ні, це щось у всякому разі оригінальне. Побий мене сила божа, коли це хоч не оригінально. За розумність не відповідаю, але оригінально... *(Рішуче)*. Ви знаєте, що наробила ваша Маруся?

Трохим. Не знаю! *(Сказано)*. І знать не хочу! Чуєте ви, чи ні? Що вам треба тут з вашою Марусею? Ніяких Марусь я не знаю, щоб їх чорт побрав! Ну, що вона зробила? Що? Ну, говоріть! Говоріть!

Цін. Марк. Ну, з вами багато не наговориш...

Трохим *(благаючи)*. Слухайте, Цінність Маркович, ви — хороший чоловік, я вас молю: дайте мені спокій хоч на тиждень! Присягаюсь вам, що я за себе не відповідаю, — от візьму оцю лямпу і запусу вам у голову! Ради бога, пожалійте ви мене!

Цін. Марк. Ну, це вже... Це вже... Вибачайте, я всяких людей бачив, а таких мені перший раз... *(Рішуче)*. Слухайте сюди, дика людина ви. Слухайте: ви погубили Марусю. Чуєте? Маруся пропала. Нема Марусі.

Трохим *(мовчки, вражено дивиться на його)*.

Цін. Марк. Ага! Ви погубили її.

Трохим. Що ви мелете? Що таке?

Цін. Марк. Таке, що попрощайтесь з своєю Мару-

сею, нема її. Годі. Нема. Чорт би вас усіх узяв... Чого дивитесь так?

Трохим *(тихо)*. Я не розумію, що ви кажете?

Цін. Марк. *(злісно посміхнувшись)*. Ну, зараз зрозумієте. Ми у вас призначили останню збірку. Вони зараз ідуть сюди... *(Ходить)*. Ах, ти біда моя! Я перший раз у своєму житті натрапляю на таку історію. Я перший раз розтервся. Йй богу! Я всю ніч не спав. Накажи мене бог! Я не міг спати. Абсолютно не міг. А тут ще виявилось, що вартового черга не в четвер, а в середу, завтра, значить. Прийшлося знов бігти до тюрми. І вас ще чортяка занесла кудись, думали, що арештували вже деь на вулиці. Просто пекло. Леонід дурня строїть. Обов, як божевільні якісь, обнімаються, цілуються, плачуть, очі блищать... Якесь пекло!

Трохим. Та скажіть же, що таке, я ні чорта не розумію. Що сталося? Хто обнімається?

Цін. Марк. Зараз узнаете... Почекайте... Будете мати ще приємність... Чоррт би вас усіх узяв!...

Стук у двері.

Трохим *(напружено дивиться на двері)*.

Цін. Марк. Ввійдіть!

Входять Оксана й Михайло.

Трохим *(глибоко зітхає)*.

Цін. Марк. А, це ви? А ті йдуть?

Оксана *(з чудною посмішкою, в якій помітно і мстливу радість і досаду)*. Ідуть... Позаду.

Цін. Марк. Так... Ну, Трохиме, підіть скажіть вашому Махтею, хай посторожить на улиці, поки буде збірка. Живо! *(Трохим помалу виходить)*. А ви, Михайле, що скажете? Ви яким способом сюди?...

Михайло. Та я, бачите... Мені вас треба було... Так я до товаришки Оксани... *(Мнеться)*.

Цін. Марк. Нічогісінько, любчику, не розумію, нічогісінько... Ну, от я тут... Що скажете? Ви швидче, бо я не маю часу... У нас тут зараз...

Михайло. Та я бачите... Така, їй богу, історія, що й говорить мені якось стидно... Конешно, що народ усе малообразований, малопонятний... Ну, і той, конешно...

Цін. Марк. Та в чому ж річ?

Михайло. Та товаришка Маруся...

Цін. Марк. Ну?

Михайло. Вона вчора занімалась з нашим гуртком...

Цін. Марк. Так... Ну?

Михайло. Ну, хорошо, занімалась... Нічого будто... Хлопці ніби слухають. Не так, як повсігда, ну, слухають... Ну, тіки ж пішла вона, як вони всі до мене: „Передай у комітет, щоб дали другого інтелігента, не можем з нею заніматься“... Всі в один голос...

Цін. Марк. Чого ж то так?! Що за врунда?!

Михайло. Конешно, народ первобитний, некоректний... „Жалко, говорять, так жалко, що не можем прямо слухать“... Це, значить, що товаришка Маруся з собою зробила... „Хай, говорять, вона занімається з такими, що ще не бачили її“...

Цін. Марк. Що за врунда! Та ж нею так довольні були?

Михайло. Та знаєте, конешно... Воно, положим, правда, що вона не дуже той... Ну, як раньче, так нічого, приятно було слухать, хоч ми вже все знаєм, що вона говорила... Ну, тепер... Жалко дуже...

Оксана. Хм! *(Голосно посміхається. Михайло й Цін. Маркович зиркають на неї).*

Цін. Марк. Погано... Ну, що ж робить... Скажіть, щоб почекали... Хутко найдуть сюди нові товариші, тоді якось зробимо... *(Входить Трохим і мовчки сідає).*

Михайло. Я для того й шукав вас..., на роботу сьогодні через це не пішов... Що, значить, неловко нам говорить їй, а в суботу у нас заняття... Так що...

Цін. Марк. Ну, добре... Ми подумаємо... Ви йдіть зараз, вам товаришка Оксана завтра все скаже, як і що... А зараз ми дуже заняті...

Михайло. Так я і скажу... Бувайте здорові!... *(Прощається і виходить)*.

Цін. Марк. Бувайте. Так і скажіть. *(До Оксани)*. А це, любя моя, дуже негарно, що ви привели його сюди... З такою конспірацією ми всі ввечері, завтра будемо там, де революціонеру негарно буває... Ви могли це все сказати самі нам...

Оксана. Я рішить сама не могла, а він хотів зараз же знати... постанову. Потім я хотіла, щоб він це заявив сам, мені могли б ще не повірить...

Цін. Марк. Ну, брунда... Негарно, що все йде так неконспіративно... А з цим гуртком... Я не знаю... Маруся так нервується тепер, що краще б їй не йти завтра...

Оксана. Ви хочете мені її збуть? Ну, вибачайте... Мені нема охоти...

Цін. Марк. Ну, Оксано, що за вирази?... Я тільки боюсь, щоб у такому стані, як вона тепер, вона не наробила якихсь дурниць завтра... *(Трохим тільки слухав, хоче щось сказати)*.

Оксана. Не наробить, не бійтесь... А хочете, то не беріть її... Тільки я проти того, щоб брати замість неї кого инчого з організації...

Цін. Марк. Але ж справа...

Оксана. Ну, знаєте, у вас своя справа, а у нас своя. Ми не можемо всю організацію випускати на одну справу...

(Стук у двері).

Трохим *(стрипнується й встає)*.

Цін. Марк. Ввійдіть!

Входять Маруся й Леонід.

Маруся *(з лицем, ніби густо всіяним чорними прищами на щоках. На бровах, на носі і в кутках губ темно-червоні. Щільно пострижена. Іде з високо піднятою головою. Очі напружено блищать, вся має неспокійний, піднятий вигляд)*. Драстуйте, Трохиме!

Трохим *(не зводячи очей з її лиця, застигло мовчить)*.

Маруся. Що ж ви не відповідаєте? Чого так дивитесь? Ну, дивіться... *(Ближче до його підходить, скидає капелюх і підставляє лице. Трохим машинально відступає)*. Ха-ха-ха! Ви боїтесь навіть?

Трохим *(тихо)*. Ні, я не боюсь.

Маруся. Невже?... Це добре... Ну, в усякому разі, не ревнуєте вже? Тепер ніякого нещастя не може трапитись? Правда?... Ми прийшли обміркувати завтрашню ніч... Я думаю, тепер ви вже не одмовитесь од цієї справи? *(Трохим глибоко зітхав, проводить рукою по чолі, мовчить)*. Ну, що ж ви? Товаришу Трохиме! Відповідайте ж, тепер ви ідете до тюрми? Ну?

Трохим *(тихо)*. Іду...

Маруся. Что и требовалось доказать! *(Озирається до Леоніда, киває головою й посміхається з виглядом: „Що? хіба ми не так говорили?“ Нервово проходить уперед)*. Ну, а тепер, значить, можна й обговорювать завтрашню ніч...

Леонід *(мовчки здоровкається з Трохимом і проходить уперед)*.

Трохим *(як сонний, починає без ладу ходити по хаті, переставляє стільці, складає книжки, виливає для чогось з глечика воду в миску умивальника; часом зупиняється й дивиться на Марусю)*.

Цін. Марк. *(діловито)*. Ну, в такому разі, мої панове, давайте, перш усього, точно установемо, хто йде завтра, а хто зостається на розплід організації... Нас небагато.. Як що...

Маруся. А що, Цінність Маркович, бачите: не стало у мене одного товару і перестали деякі покупці ганятись за мною. Остався товар, який не для всякого лавошника має цінність.

Цін. Марк. Звичайно, звичайно... Так от, мої панове, нас єсть зараз... раз, два, три, чотири...

Маруся *(сідаючи на Трохимове ліжко)*. Леоніде, сідай тут... *(показує поруч себе)*. Товаришу Трохиме, ви нічого не маєте проти, що я сіла на ваше ліжко?

Трохим *(зупиняючись)*. Що ви кажете? Вибачайте, я не дочув...

Маруся. Я кажу, чи не маєте чого проти того, що я сіла на ваше ліжко?

Трохим. О, прошу... Що ж я можу...

Маруся *(з смішком)*. Бо потім і спати не захоче... Ха-ха-ха! Тільки ви не дуже лякайтесь мене... Ці плями зійдуть, це сірна кислота... вроді віспи тільки зостанеться... І коси одростуть... Ха-ха-ха! У вас лице, як сьогодні у помішника з тюрми... Для його теж всі мої цінности пропали... Насилу упросила ще раз передать... І для вартового теж... Хотів навіть штиком мене проколоти за те, що балакала з уголовними... А уголовні більше марша не співають. Розвінчана королева. Ха-ха! Так от у вас така фізіономія, як у того вартового... Пропало все, правда? *(Швидко одвертається, хапає Леонідову руку, ніжно дивиться йому в лице і, не випускаючи руки, прудко звертається до Цін. Марк.)*. Ну, так, значить, ми можемо тепер обговорювать. З боку товариша Трохима заціпки більше не буде.

Оксана. Гм! *(Посміхаючись дивиться в стелю)*.

Маруся й Леонід *(швидко зиркають на неї)*.

Цін. Марк. Я думаю, я думаю... Так от, виходить, що нас усього вст'є шість чоловік. До тюрми йдуть: Трохим, Маруся, Леонід і я... Зостаються Михайло й Оксана. Михайло сьогодні не буде, він на роботі... Так от, мої панове, я вважаю, що їх двох мало, а нас чотирьох багато... Нам досить трьох: один кидатиме і двоє постових, які з групами біжать до екіпажів... Один з одного боку, другий з другого... Як ви думаєте?

Всі мовчать якийсь мент.

Цін. Марк. Ну, що ж ви, панове?

Оксана. Я проти. Чотирьох до тюрми небагато...

Маруся. Це ви пропонуєте, значить, рішить, хто з нас чотирьох зайвий?

Цін. Марк. Ні, я не це пропоную... Навіщо так мої слова розуміть... Я дбаю про інтерес організації, яка зостат'ється тільки з двома товаришами...

Оксана *(іронічно)*. Спасибі...

Маруся *(помалу)*. Трохим... кида. Цінність Маркович — організатор... Значить, або я або Леонід зайві...

Леонід *(нервово)*. Прощу слова!... Я, перш усього, не згожуюсь, що досить трьох чоловік до тюрми... Цінність Маркович не може йти в рахунок, він — організатор, а не постовий... Він — скрізь: і коло постових, і коло екіпажів, і коло Трохима. Постів у нас два, значить треба двох постових... Я взагалі не розумію, для чого навіть піднімать це питання... Оксана з Михайлом зостаються... Тут або пан або пропав... У всякому разі, коли нас перестріляють, вони не дадуть організації вмерти... От і все. Ніхто не зайвий... І я пропоную це питання зняти зовсім з порядку денного... *(Схвильовано замовкає)*.

Цін. Марк. Панове! Я не стою на цьому, я тільки так... Мені тільки здавалось... Ну, а коли ви всі думаєте,

що трьох мало, то залишім це... Я більше, так сказать... Наприклад, товаришка Маруся, будучи тепер... Ну, та годі... Беру свою пропозицію назад... Тепер ось що...

Маруся. Ні ви докінчуйте! Що таке „Маруся, будучи тепер“? Негодна вже? Так?

Оксана (*дивлячись в стелю*). Хм!

Цін. Марк. (*обурено*). Слухайте, моя люба, що вам бог дав?! Що ви говорите?

Маруся (*глянувши на Оксану, гордо, нервово задирає голову*). Взагалі, мені здається, що товариші неприхильно відносяться до мого вчинку з собою. Я, розуміється, дбала не про прихильність, а про справу... І коли...

Леонід (*схвильовано*). Марусю! Не треба! Чуєш? Не треба.

Маруся (*покірно*). Ти думаєш?

Оксана. Хм!

Цін. Марк. (*поспішно*). Ну, покиньмо про це. Товаришка Маруся зробила так, як уважала за краще. Як би не вона, побіг наш міг би надовго затягнутись, а то й зовсім провалитись, бо вже занадто багато людей про його знає. Ніхто, значить, не думав неприхильно відноситись, а навпаки... Розуміється, спосіб дуже... дуже жорстокий... Можна було б... Ну, та хто його знає... Отже про це нема чого довго балакати. Тепер треба умовитись про деталі... Де і як сходитись, що...

Леонід. Про це ж умовлялись уже не раз. Десята година, правий рівчачок коло тюрми... Що далі?

Цін. Марк. Ну, і добре... і добре... Товаришу Трохиме!

Трохим (*який сів коло столу і часто позирав на Марусю*). Що?

Цін. Марк. Не забудьте зв'язать вартового. Це — ваша справа. Щоб, бува, не напакостить чоловікові, або

щоб він, рятуючи себе, нам не напакостив... Чувте, Трохиме?

Трохим. Чую... *(Не зводить очей з Марусі; видно, все більш та більш хвилюється).*

Цін. Марк. *(пильно вдивляється у його).* Що ж ви чувте?

Трохим. Щоб не напакостив... *(Раптом встає, сильно здавлює руки, до Марусі:)* Нащо?! Нащо ви так?! *(В розпучі хапає себе за голову, сідає, припадає до столу й ридає).*

Всі якийсь мент здивовано й схвилювано мовчать.

Маруся *(ростеряно, зігнувшись вся до його, дивиться великими очима, ворухить губами, ніби бажаючи щось сказати, але не може).*

Леонід *(раптом схоплюючись, нервово, злісно кричить:)* Ви... дурень! Чувте ви?! Я вам це свідомо говорю. Ви — скот! Не смійте ревти!! Чувте?

Трохим *(змовкає, потім пошаму підводить голову).* Простіть мене. Я, справді, дурень, собака... Вирвалося у ідіота... Простіть, я розумію ваше становище? Леоніде...

Леонід. Моє становище?! *(Непорозуміло озирється).* Моє становище? Що ви мелете? Це мені подобається!... Та ви знаєте, що за це морду б'ють?!

Трохим *(тихо).* Бийте... Серйозно говорю: бийте...

Цін. Марк. Ну, панове! А, боже мій, от цього ще не хапало... Ти диви! Може ще дуель, скажете? Це добра справа... Заспокойтесь, Леоніде!...

Леонід *(дуже хвилюючись).* Я — спокійний... Мені нема чого заспокоюватись... Хай інші заспокоюються... Скоти!! Ви повинні впасти на коліна перед нею *(показує на Марусю),* сліди її цілувати... Ви... ви... повинні благословлять, що в нашу організацію ввійшла така людина... А ви... ви всі тюкаєте на неї за її святий, геройський... так, так, геройський вчинок... *(Раптом обертається до Оксани)*

А ти... А тобі сором! Ці твої посмішки і хмикання недостойні людини... Не великодушно, низько, погано! Я тебе поважав, а тепер...

Оксана (*жорстоко і різко*). А тепер побіжиш за мною!

Леонід. Що-о??

Маруся (*круто повертається до неї*).

Оксана. Те, що чув. Ну, годі сантіментальності розводить. Цінність Маркович, все вже скінчено? (*Раптом до Леоніда*). Тільки пам'ятаєш, що я сказала? Два рази одного любить не вмію. Я — великодушна: краще не біжи за мною. (*До Цін. Марк.*): Справа скінчена?

Цін. Марк. (*Який весь час поривався зупинити розмову, поспішно*). Я не знаю... Треба б ще...

Леонід (*до Оксани*). Ти давш собі відчит, що ти говорила тут?

Оксана. Будь спокійний — знаю, що кажу.

Леонід (*з ненавистю*). Ти — смішна! Розумієш ти? З тебе тільки сміятись можна! „Побіжиш“, ха-ха-ха!... От за ким я побіжу. (*Показує на Марусю*). От за ким я рачки поповзу... Вона вище вас усіх! Краще, прекрасніше!... Ти недостойна черевик її поцілувать!

Оксана (*теж розпалюючись ненавистю*). А ну, ти поцілуй її тепер, як цілував колись мене? Ха-ха-ха!

Леонід. Оксано!

Оксана (*із злим викликом*). Що?

Трохим (*з мукою*). Годі! К чорту! Я більше не можу! (*Хапає з гвіздка капелюх і біжить у двері*).

Цін. Марк. Панове, панове! Заспокойтесь! Оксано, Леоніде... А, боже мій!... Так-же з справою неможна.. Що-ж це таке!...

Оксана (*важко дихаючи, натягає рукавички*).

Маруся (*сидить не порушено-закамяніло*).

Леонід (*швидко ходить по хаті*).

Оксана. (*Зірвавшись з місця, швидко підходить до Марусі, простягає руку, суворо*): Простіть. Я любила його. Ви одняли. Простіть.

Маруся. (*злякано, не розуміючи*). Що?...

Оксана (*круто одвертається й швидко виходить із хати*).

Цін. Марк. Та куди-ж ви всі розбігаєтесь?! Що-ж це таке? Їй богу, я ні чорта не розумію... А, ну вас к чор-р-р-ту всіх... Це просто... Я не знаю. Тут іменно зробишся... (*Хапає капелюх і сердито виходить, щось бурмочучи*).

Мовчання.

Маруся (*ворушиться, потім з страхом і тугою бере себе за голову*). Господи!... Невже не треба було?!

Леонід (*зразу зупиняючись, злякано*). Мовчи! Мовчи, Марусю! Треба! Треба було! Чуєш? (*Стає перед нею на коліна, хапає руки її, цілує*). Треба! Треба! Я люблю тебе! Люблю, люблю, люблю!

Маруся (*тихо*). Чи я-ж цього ждала? За що-ж?

Леонід. Нічого, нічого... Вони — дикі, скоти... Тебе оцінять.

Маруся. Леоніде!... Через що вона так сказала тобі?...

Леонід. Мовчи! Вона божевільна. Од ревности, од заздрости, од низьких своїх інстинктів. Паскудна, пошла жінщина!

Маруся. Це — неправда, Леоніде?

Леонід (*злісно, встаючи з колін*). Та неправда-ж, неправда, ніколи цього не буде. Я тільки ненавижу її!

Маруся. Ти любиш мене, як і... і раніше?

Леонід. О, Марусю! (*Хапається за голову, з мукою*): Навіщо такі питання! Я молю тебе, не питай так, не питай ніколи! Чуєш?

Маруся. Ти боїшся?

Леонід *(кричить)*. Я нічого не боюсь! Я люблю тебе!...
Годі про це... Ходім!

Маруся. Ходім... *(Встає, застигає, ворухиться; видно, хоче щось сказати і не одважується)*. Леоніде!

Леонід. Що, Марусю?

Маруся *(мнеться... Рішуче)*. Іди сюди... Ближче...
(Леонід підходить; вона кладе йому на плечі руки і близько нахилиється лицем до його; хвилюється). Слухай... Прийди сьогодні до мене. Прийди, як... як муж...

Леонід. Ах, Марусю!... *(Трохи одсувається)*. Навіщо ти це тепер?...

Маруся *(зігнувшись)*. Ні, Леоніде?

Леонід *(з стражданням)*. Марусю! Не треба... Потім! Ти сама сказала, щоб чистими піти... Потім, все потім...

Маруся *(Помалу, вбито схиляє голову й стоїть якийсь мент. Потім підводить, чудно блискає очима й говорить)*. Так. Ходім.

Леонід *(не дивлячись на неї)*. Що „так“?

Маруся *(посміхнувшись)*. Нічого... Так, де-які думки. Ходім.

Леонід. Марусю... голубко! *(з мукою і ніяковістю)*. Ти, може, думавш, що я тому не хочу, що...

Маруся *(поспішно, злякано)*. Не треба! Не треба! Ходім... Не муч... Не треба... Ходім! *(Швидко вибігає з хати)*.

Леонід *(за нею)*. Марусю! Марусю! Та хіба-ж...

РОЗДІЛ 4-й.

Ніч. Поле. На заднім пляні видно тюремну стіну; за стіною тюрма, збудована на кшталт літери П. Вікна її жовтіють у темі квадратами; в деяких видно голови в'язнів, які то дуже ворухаться, то зникають, то непорушно темніють у них. Іноді виразно, хоча дуже глухо чути, як перегукуються в'язні між собою. Можна часто розібрати окремі слова. Весь час цього розділу перегукування не перестають. На сцені нікого.

Серед різних згуків ночі чути з тюрми чоловічий голос:
— Га-ля-а... Га-а-ля-а!

Павза.

Тонкий жіночий голос: А-а-а?

Чоловічий голос: За-спі-вай-те-е!

Жіночий голос: А-а?

Два чоловічі голоси разом: За-спі-вай-те!...

Жіночий голос: О-о!...

Павза.

Два різні голоси співають:

„За тучами, за хмарами

Сонечко не сходить, —

За лихими ворогами

Мій милий не ходить“.

Обережно, крадучись, з'являються Трохим і Цін. Марк., зупиняються, озирються. Балакають придушено.

Цін. Марк. Тут... *(прислухується)*. А тих ще немає...

Погаано...

Трохим. Зараз прийдуть...

Цін. Марк. (*заклопотано*). Ех, боюсь я, їй богу! казав я...

Трохим. Ну, нічого... Вона просто хвилюється...

Цін. Марк. Ах, любчику мій, і ми не з ангельським спокоєм ідемо, але ж не виробляємо того, що вона...

Трохим. Нічого... Вона більш первова та й годі...

Цін. Марк. А я все таки боюсь... Боюсь, що встругне яку штуку оттут і май тоді... Цей її сміх, задумливість, чудні очі... Ех, не дають вони мені спокою!... Серйозно, любчику, її неможна покидати одну. Я думаю, що їх треба вдвох залишить на однім посту, хай собі тут буде з ним... Той хоч не дасть чогось зробити... А на її посту я сам стану, як треба вже буде приймать. Серйозно. Инакше я ні за що не ручаюсь... Чудна вже вона дуже стала за ці дні...

Трохим (*хмуро*). Так. Якась... Иноді так винувато дивиться на всіх, така... нещасна, що... Ех!

Цін. Марк. Ну, а я їх поставлю тут обох... Їй богу... Я не можу...

Трохим. А не образиться?

Цін. Марк. Ну, чого їй ображатись?

Трохим. Та вона тепер така якась вразлива стала... Трохи не так сказав чи глянув, вже образилась... Просто аж дивно... Зовсім инчий характер став... наче краса і душу робила гарною...

Цін. Марк. Тш!... (*Слухає*). Ні, мені здалось... А чуєте, як усе чути з тюрми?

Трохим. Тихе і чисте повітря сьогодні... Зорь багато.

Цін. Марк. (*слухає*). Співає тюрма... Співай, співай, серденько. Люблю я цей спів! Ні в одній опері я не чув ніколи співів з таким чуттям, як у тюрмі...

Трохим. Імгу.

Мовчання.

Пісню прорізує різкий, тужливий свист вартового.

Цін. Марк. А от цей свист — паскудна штука... А тих усе нема! А, бідонько моя, вони всю справу споганять!

Трохим. Шш! *(Прислухається)*. Здається, йдуть.

Цін. Марк. Еге, щось наче рухається... Двоє чи одно?

Трохим. Двоє... Вони... *(Тихо гукає)*: Леоніде! Ви? Леонідів голос *(глухо)*: Ми...

З'являються зправа Леонід і Маруся.

Цін. Марк. Що ви так довго?

Леонід. Хіба довго? Ми й так поспішали...

Маруся *(хапливо, нервово)*. Спізнились? Га?... Ми просто бігли... Чуєте, як співають. Усе чуть... Чуєте? Треба тихше балакати...

Цін. Марк. Так, так... Тільки ось що, мої панове: перш усього, поменьше хвилюватись... А друге таке: на цьому посту треба двох людей, бо на цей бік побіжить більша група... Я пропоную Леонідові й Марусі обом стояти тут... А я займу Марусин пост. Ви нічого не маєте проти?

Леонід. Я — нічого... Не знаю, як Маруся... Та коли треба...

Маруся *(вражена)*. Чекайте... Значить, я не там буду?...

Цін. Марк. Ви будете тут, разом з Леонідом...

Маруся. Ах, мені не це... Ну, все одно... Так, так, добре, я остаюсь тут... А Трохим, значить, на старому місці?

Цін. Марк. На старому, на старому... Тільки дуже прошу не хвилюватись... Ну, Трохиме, ви можете йти в'язати вартового. Чекайте... Значить, ви потім вертаєтесь на цей пост. Маруся співає сігнал, їй відповідають, тоді ви йдете... Так. Валяйте тепер...

Трохим. Ну, бувайте!

Цін. Марк. Бувайте. Хай вам добре буде!

Трохим. Дякую. *(Нахиляється і зникає на правому боці в темноті).*

Маруся *(непорушно, задумливо стоїть).*

Цін. Марк. *(ходить зігнувшись, нервово потираючи руки).*

Леонід *(сідаючи на землю).* Ви б, Марковичу, краще сіли, або лягли... Сядь, Марусю... Так воно конспіративніше буде...

Цін. Марк. Не можу, любчику, не можу... Ні за що зараз сидіть, ні лежать не можу... Тут уже хоч би стріляли прямо в пику, так не сяду й не ляжу. Так уже господь милосердний створив. Нічого не поробиш!

Леонід. Так хоч не ходіть.

Цін. Марк. Знаю, любчику, що й ходити неварто б. Не можу.

Маруся *(лягла, закинувши руки за голову).*.. А зорь скільки!... Колись я вірила, що то душі людські... *(Павза).* *(Глибоко зітхнувши).* У що колись не вірилось! *(Швидко сідаючи).* Слухайте, Марковичу!

Цін. Марк. Слухаю Марусенько...

Маруся. А де ж Трохимова бомба?

Леонід. Тш! Тихше... Не треба так голосно...

Маруся. Я забула...

Цін. Марк. Лежить там, де їй треба лежать. А потім встане і зробить те, що їй треба зробити...

Маруся. Але це дуже небезпечно для Трохима?

Цін. Марк. Ну, не так, як букетик фіялок у руках, але береженого, моя радість, і бог береже. Все од бога, моя хороша...

Маруся. Ах, та покиньте ваші жарти! Не місце їм...

Цін. Марк. От іменно, моя любя, коли й жартувать, як не тепер, а не нервуватись і голосно кричать...

Маруся (*понижаючи голос*). Я не нервуюсь. Я вас питаю, в хоч один шанс, що його може розірвать?

Цін. Марк. (*з легким роздратованням*). А, слухайте, серце, ви ж не дитина і повинні розуміть, що бомба не апельсин же все таки... Все може бути... Зручно кине, нічого не буде. Кине недалеко од себе, може штовхнеть... так, що й не встане...

Маруся (*лягаючи знов*). Так. Дякую.

Леонід. А ну, тихо! (*Слухає*).

Чути невиразний, сумний спів і далекі перегукання.

Маруся. Що таке? Що таке?

Леонід. Нічого... Мені почувся крик якийсь коло стіни...

Цін. Марк. Ну, там кричати нікому...

Маруся. А, може, його схопили?...

Леонід. Ну, це не може бути...

Маруся. А чого ж він так довго? Господи! Яка туга!... Як тут тоскно... Тюрма страшна така...

Свист вартового, протяжний, виючий.

Маруся. Навіщо вони свистять?

Цін. Марк. Це вартові... (*Потирає руки*).

Маруся. Який безнадійний спів... Хоч би вже швидче він.. Вони ж там ждуть...

Леонід. От уявляю, що вони зараз переживають...

Цін. Марк. Так, так. Погано... Коли я тікав...

Маруся (*раптово стаючи на коліна*). Ах, мені так хочеться скоріше заспівати їм, дати знать, що зараз-зараз, що ми вже тут, — що... я прямо не знаю...

Цін. Марк. Тш, тш, Марусю, тільки заспокойтесь, зараз прийде Трохим, тоді співатимете...

Маруся. Ах, чого він так довго! Дивіться, як чорніють голівки в вікнах... Наші на лівім боці? Так, на лівім. Я тут бувала вдень... Он вікно Петра... Здається,

так давно-давно це було, а всього днів п'ять... Так, днів п'ять... *(Застигає й непорушно стоїть на колінах. Стріпнується)*. Цінність Марковичу! Так життя — базар?... Ну, а що робити тим, хто не має ніяких товарів? Іти з базару?

Цін. Марк. *(мовчки ходить)*.

Леонід. Марусю, тут, їй богу, не місце для філософій... Краще слухай...

Маруся. А звідки ти знаєш, що не місце? А, може, як раз в таких місцях і місце? Ну, Цінність Марковичу? Відповідайте ж?

Цін. Марк. Шш! Здається, Трохим...

Леонід. Тихо, Марусю...

Всі *пильно слухають*.

З'являється Трохим.

Трохим *(тихо)*. Готово.

Цін. Марк. Зв'язали?

Трохим. Зв'язав, рот заклепав і в будку поклав...

Маруся *(прудо підводячись)*. Ну, тепер можна, значить, давати сігнал? Співать? Можна? *(Хвилюється)*.

Цін. Марк. Давайте... Тільки не хвилюйтесь і не дуже голосно співайте, щоб здавалось, що співають дуже далеко від тюрми.

Маруся. Добре, добре... *(Прокашлюється і, повернувшись до тюрми, співає:)*

„Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.

Роскажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Води позичає“.

Всі *напружено слухають*.

З тюрми чути чоловічий голос:

„Добрий вечір тобі,
Зелена діброво,
Переночуй хоч ніченьку
Мене молодого.

Добрий вечір тобі,
Зелений байраче,
Переночуй хоч ніченьку
Ти славу козачу“.

Як тільки чуються перші слова, всі з полегшенням зітхають і оживляються.

Маруся. Почули, почули! Андріїв голос!

Цін. Марк. *(швидко)*. Чудесно! Ну, Трохиме, на місце! Після третього разу „Сбейте оковы“, Марусю, відповідайте.

Маруся. Чекайте. *(Поспішно підходить до Трохима)*. Трохиме! Прощайте! *(Простягає руку)*. Не сердьтесь на мене... і не згадуйте... поганим... Я, може, лучча, ніж ви думаєте... Може, побачите... Ну... Ну, ідіть, а то я... Нічого, нічого... Ідіть!

Трохим. Ех, Марусю!... Ну, що вже тепер... Тільки не прощайте все таки, а до побачення! Я поміраць не збіраюсь. До побачення, товариші! *(Стискає руки)*.

Леонід. До побачення!

Цін. Марк. До побачення! Трохиме! Ви ж тікаєте на мій пост?

Трохим *(озираючись)*. Так. *(Зігнувшись, зникає наліво)*.

Маруся. Я відповідаю *(співає:)*

„Ой повій, повій

Із кайданів, з неволі

Та й буйнесенький вітре,

В чисте поле

Та понад морем,

Та й понеси на Україну“...

Та й винеси нас

(Змовкає).

Якийсь мент слухають. Тюрма мовчить.

Цін. Марк. Так. Тепер, значить, тільки пильно слухайте. Ну, щасливо оставайтесь. Ваш екіпаж у правім рівчаку.

Леонід. Знаю.

Цін. Марк. Хай вам добре буде! *(Стискає руки)*.

Леонід. І вам.

Маруся. Прощайте!

Цін. Марк. Не прощайте, а до побачення... *(Іде)*.

Маруся. Може... Всяко буває...

Леонід. Так просто на вакзал?

Цін. Марк. Просто. Бувайте... Не хвилюйтесь... (Зни-
жає на лівім боці).

Маруся. Вони, значить, зараз підпоюють надзи-
рателя?

Леонід. Так.

Маруся. А це довго?... Я думаю, хвилини п'ять,
правда?

Леонід. Не знаю... Може, й менше...

Маруся. Як вони повинні хвилюватись!...

Леонід. Я думаю... У всякому разі не менше,
ніж ми...

Маруся. Ти хвилюєшся?

Леонід. Так. Трохи...

Маруся. А Трохим? А Трохимові як?... Ну, вже
недовго! Вже недовго... Слухай, а ти знаєш, чого вони
нас поставили тут обох?

Леонід. Ну, Маркович же сказав, що на цей бік
побіжить більша група.

Маруся. Нічого подібного! Умовлено, що вони
діляться нарівно. Змінить умови він не міг...

Леонід. Так, правда...

Маруся. А я знаю, чого!

Леонід. Чого?

Маруся (помовчавши). Вони вважають мене нікчем-
ною, нездатною бути на пості...

Леонід. Ну, Марусю, ти знов...

Маруся. Я не хвилююсь, я не хвилююсь... Ти сам
бачиш, яка я зараз спокійна... Але це факт. Цінність
Маркович на мене весь час так подивлявся і потім щось
сказав, вроді того, що боїться, як би я чого-небудь не
наробила... Взагалі, цінність утеряла... О, я нічого!... Хай...
Я все-таки думаю, що на що небудь я таки здатна... На

що небудь... Побачать... А тебе я навмисне спитала, — я так і думала, що ти не помітиш.

Леонід. Я не розумію, Марусю...

Маруся. Ну, нічого, нічого!... Не будем більше про це говорити. Ні про що не будем говорити. Мовчати... Ох, як би я хотіла, щоб усе вже мовчало круг мене, ні думок, ні споминів, нічого... Ну, годі! Ша, треба слухати. Вже недовго... Слухай, чуєш, як тюрма перегукується? Вся тюрма не знає, що вони тікають? Ні?... *(Помовчавши. Другим тоном)*. Я так хотіла посидіти в тюрмі і не довелось.

Леонід. Хіба ти... Що значить „не довелось“?

Маруся *(хапливо)*. Ні, я так..., помилилась. Розуміється, я ще двадцять раз устигну... Тільки мені раніше дужче хотілось... Ну, та це дурниця... Шш, слухай!

Леонід. Чудно ти поводишся сьогодні, Марусю...

Маруся. Чим? Чим чудно?

Леонід. Та так... я не можу сказати... Але цей твій спокій... Смієшся ти якось... негарно якось смієшся... Потім цей тон твій якийсь насмішкуватий... цинічний навіть трохи... Слова якісь... Я розумію, вся ця історія могла зробити на тебе сильне вражіння, але... так якось чудно приймає усе... Ти робиш таке вражіння, яке буває..., ти вибачай..., від сільської дівчини, яка... загубила невинність і сміється з того перед другими...

Маруся. Як ти розсудливо аналізуєш усе тепер!

Леонід. Я завжди аналізую.

Маруся. Вибачай, я так собі це сказала... Я багато сьогодні так собі говорю... Ти не звертай уваги, — я хвилююсь... І потім мені... мені ж так тяжко, Леоніде! Леоніде, мені безумно тяжко! Невже все не так, невже... Господи!... В мене все перевернуто, хаос..., мука... Леоніде, єдиний мій, не будь таким зо мною, не будь, дай вірити,

дай, дай... (*Судорожно хапає його за руки*). Я вірю тобі, одному, ти все... Леоніде, скажи, що ти мене любиш, скажи скоріше, зараз, скажи так, як казав тоді, вогнем душі скажи... Щоб я зразу зогрілась... Господи!

Леонід (*хвилюючись, з жалем*). Марусю, Марусю, не треба, серце, заспокойся... Бідна моя, хороша, не треба.

Маруся (*жадно, жагуче*). Ти любиш? Любиш?

Леонід. Марусю, тут же не місце, зараз буде сігнал, потім... Треба слухати... Ми поговоримо, треба розібратись...

Маруся (*зразу остигаючи, змовкає, сидить непорушно*).

Леонід (*несміло, винувато*). Марусю!... Ну, навіщо так...

Маруся (*стріпуючись, піднято*). Ні, нічого, нічого! Ти вибачай, я так собі... Я вірю тобі... Ти любиш мене, я знаю любиш те, що вище краси... Ха-ха-ха! Я знаю... Ти будеш мене ще більше навіть любити, правда? Будеш звать „ніжно-дзвенящою мрією“, правда? Ха-ха-ха! Ох, ти ж чудак!

Леонід. Марусю, ти не в хаті. А сміх твій...

Маруся (*понижаючи голос*). Що мій сміх? Що? Це ж від радості... Ха-ха-ха! Хіба я повинна плакати? Над чим? Над ілюзіями?... Чи, може, неправда, що ти мене любиш? А ну, спробуй сказати... Ні за що не скажеш, ні за що... Навіть візьмеш і поцілуєш. Ти такий. Навіть..

Леонід. Марусю!

Маруся. Що, Леоніде?

Леонід. Я тебе не пізнаю...

Маруся. Невже? Диви! і уголовні мене не пізнали, помішник, вартовий, Трохим, всі не пізнають... Ха-ха-ха. а я думала, що хоч ти пізнаєш... Так, так, я тобі вірю... Тепер я вірю... (*Строго*). Ну, годі. Буде... Треба слухать..., а то ще пропустимо... О, не дай бог! (*Павза*). Ніч... Тюрма... Як чудно... (*Павза*). Як тихо! Ніч ніби слуха, що ми робимо...

Тягучий свист вартового.

Маруся. Фе, який гидкий цей свист... Ах! швидче б хоч уже, швидче! Я не можу!... У мене сил не хватить... Не хватить, не хватить, боже.

Леонід *(підповзаючи ближче до неї, зворушено)*. Марусю, голубко, не треба так...

Маруся *(злякано одсуваючись)*. Не треба! Не треба!

Леонід. Та що з тобою? Чого злякалась?

Маруся. Не треба! Будь таким... Так легче...

Леонід. Яким „таким“? Який же я?

Маруся. Я не знаю, я не знаю... Тільки не треба... Слухай краще, зараз будуть співать...

Леонід. Чудна ти!

Маруся. Нічого, нічого... Слухай...

З тюрми чується спів чоловічого голосу.

Леонід. Тш! *(Напружено слухає)*.

Співають:

„По пыльной дороге телега несется,

А в ней по бокам два жандарма сидят“.

Маруся *(раптово підводячись)*. Уже! Уже!

Леонід *(хвилюючись)*. Не хвилюйся так, Марусю, не хвилюйся.

Маруся. Ні, ні... Я не хвилююсь... Я тільки... От що, Леоніде... *(Хапливо виймає з-за корсажу пакет)*. От цей пакет... Ви його прочитаєте завтра... Чуєте? Не сьогодні... А то й сьогодні, як хочете, мені все одно... Ну, от... Ви його прочитаєте... Більше нічого... Неконспіративного нічого..., не бійтесь...

Леонід *(взявши машинально пакет)*. Марусю, що за пакет? Що за пакет?

Маруся. Тихо, тихо... Пакет так собі, нічого... Зараз... Слухай...

З тюрми співають:

„Сбейте оковы,

Дайте мне волю“...

Маруся *(натхнено)*. Так, так! Будьте певні. Ви будете мати волю... Будете!

Леонід. Марусю! Що за пакет, скажи! Для чого? Навіщо ти тепер дала?

Маруся. Так, так... Може, мене арештують... Я хочу, щоб ти прочитав його...

Леонід. Але чого тебе арештують? Значить, і мене ж арештують?

Маруся. Ах, покинь! Завтра все узнаєш... Ну, одаси мені, як не арештують... Ну, подерж сьогодні у себе... Сховай... І слухай... Вони вже другий куплет починають. Чуєш, це вже другий... Правда ж, другий? Це другий, чи ні? *(Дуже хвилюється)*.

Леонід. Заспокойся, заспокойся... Це — другий.

З тюрми:

„А дома оставил он мать беззащитную,
Будет она от тоски изнывать и страдать“...

Маруся. Так, так, це другий... Другий!... Господи!... *(Задихається)*.

Леонід. Марусю, Марусю... Ну, неможна ж...

Маруся *(раптом обнімає Леоніда, жагуче цілує, одривається)*. Нічого, нічого... Це так... Я ще можу бути сильною... Це так...

З тюрми жагуче чується:

„Ах, сбейте оковы,
Дайте мне волю“...

Маруся *(як у сні)*. Так, так. *(Застигає. Потім враз стріпнується, ніби щось згадавши)*. Ох, я й забула! Боже, щож мені робить? Леоніде, голубчику, я на одну хвилинку... Через дві секунди я назад...

Леонід. Куди? Що забула? Вже ж другий раз... Чуєш?

Маруся. Так, так, я чую... Я зараз, зараз!... Я забула у Трохима свій револьвер... Там... Я зараз...

(Хутко біжить уліво і зникає в темі).

Леонід *(злякано)*. Марусю! Марусю!...

Неспокійно, в великій тривозі, зігнувшись, ходить, вдивляючись у тему. Давить руки, поправляє пенсне.

З тюрми співають:

Оставил он также там милую сердцу,

Будет она от тоски изнывать и страдать.

Ах, сбейте ж оковы,

Дайте мне волю,

Я научу вас свободу любить.

На початку приспіву „сбейте оковы“ хутко з'являється задиханий Трохим.

Трохим. Ну, що таке? *(Озирається)*. Де ж Цінність Маркович? В чому діло? Що за ідіотизм?!

Леонід. Що таке? Який Цінність Маркович?

Трохим. Та який же, чорт би його взяв! Що йому треба?! Де він? Нащо кликав? Та швидче, третій раз уже!

Леонід. Ніхто не кликав! Ніякого Марковича нема... Хто вам сказав?

Трохим. Ах, ти прокляття!... Та Маруся ж прибігла за мною...

Леонід. Маруся?! *(З жахом)*. Трохиме... Ох, господи! Біжіть швидче назад! Біжіть! Ви бомбу там покинули?

Трохим. Там...

Леонід *(пориваючись бігти, штовхаючи Трохима, не знаючи, що робить)*. Біжіть! Біжіть! Вона все набрехала, хоче щось робить... Біжіть! Ніякого Цінність Марковича... вона все видумала, щоб узяти бомбу... О, боже!...

В цей мент співають кінець приспіву:

Дайте мне волю...

Трохим *(зриваючись бігти)*. Ах, ти ж прокляття!

Але раптом чується страшенний вибух, вся тюрма на мент освітлюється.

Леонід (безсило, сідаючи). Погибла... Боже!...

Трохим (зупинившись). Так... Фу, ти!... От... (хоче бігти і знов зупиняється). Все одно нема чого... Нема... (Чути вистріли, крики, свист вартових, у вікнах густо голівок, ворухаються, кричать).

Леонід (сидячи, задеревіло слухає).

Трохим (стоїть, важко дихає, пильно вдивляється у тьму... Раптом кричить): Го-го!... Сюди!... Тут. (Чути топот ніг і глухі окрики). Го!... Го!...

Леонід (підводиться). Біжать?...

Трохим. Го!... Го!... Сюди!

Вибігають втікачі. Двоє передніх несуть труп Марусі. Задихані, балакають одривисто-хапливо, з нотками радості й тривоги.

Передні: Куди?... Швидче!... Там погоня... Трохиме! голубчику, здоров... Куди бігти? швидче!...

Леонід (підбігаючи). Мертва? Мертва?

Трохим. Сюди, сюди!... Вона жива? } разом

Передні й задні разом біжучи:

— Коло стіни... Лежала... Мертва.

— Швидче, швидче... Мертва...

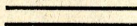
— Без голови... Швидче...

Леонід (не пускаючи, ростеряно хапається за труп). Чекайте... Я хочу... Пустіть, я хочу...

Трохим. Леоніде! Пустіть!... Потім... Чуєте, Леоніде!! Та пустіть же! От, ідіот! (Сильно одриває, хапає за руку і тягне його за собою). За мною! Не отставай!

Всі, озираючись, біжять за ними.

З тюрми чути вистріли, многоголосий далекий крик і довгі, трівожні свистки вартових.

Видавниче Т-во „ДЗВІН“,

Wien, VIII, Lederergasse 28, T. 4, Dr. Gr. Palamar.

Має на складі:

Шкільні підручники:

- М. Грушевський:** Всесвітня історія, т. I, ст. 202, мал. 36, ц. 12 к. ч.
— Всесвітня історія, т. II, ст. 270, мал. 67, ц. 16 к. ч.
— Історія України, підручник для середніх і вищих початков. шкіл, ст. 216, ц. 14 к. ч.
— Про старі часи на Україні. Коротка історія України, ст. 120, мал. 93, ц. 8 к. ч.
О. Коваленко. Практична геометрія. Підручник для вищих початкових шкіл. II ч., ст. 94, мал. 93, ц. 6 к. ч.
Юр. Сирій: Про світ божий. Бесіди по природознавству, ст. 104, мал. 46, ц. 6 к. ч.
М. Чайковський: Тригонометрія, Повний курс до 20 аркушів, ц. 18 к. ч.
— Чотирьохцифрові таблиці логаритмів і геометричних функцій, ст. 60, ц. 6 к. ч.
С. Черкасенко: Рідна школа, ч. I, ст. 160, з багатьма мал., ц. 5 к. ч.
— Рідна школа, ч. III, ст. 292, з багатьма мал., ц. 15 к. ч.
Бер. Поль: Наука природи, переклад з франц., ц. 10 к. ч.
Г. Калішевський: Латинська граматики, ц. 8 к. ч.
Крип'якевич Ів. Др.: Коротка історія України для почат. шкіл, ц. 8 к. ч.
— Огляд історії України (Repetitorium) для вищих клас середніх та уч. семінар., ц. 8 к. ч.
Раковський Ів. Др.: Зоологія для вищих початкових шкіл, ц. 10 к. ч.
— Людина. Опис будови людського тіла, ц. 3 к. ч.

Красне письменство:

- В. Винниченко:** Твори т. I. Краса і сила й інші оповідання, ст. 260, ц. 16 к. ч.

- В. Винниченко:** Твори т. II. Голота й інші оповід., ст. 292, ц. 16 к. ч.
— Твори т. III. Боротьба й інші оповідання, ст. 252, ц. 16 к. ч.
— Твори т. IV. Кузь та Грицунь та інші оповідання, ст. 218, ц. 16 к. ч.
— Твори т. V. Історія Якимового будинку й ин. опов., ст. 212, ц. 16 к. ч.
— Твори т. VI. Рівновага (роман з життя емігрантів), ст. 274, ц. 16 к. ч.
— Твори т. VII. По свій, роман, ст. 208, ц. 16 к. ч.
— Твори т. VIII. Божки, роман, ст. 356, ц. 16 к. ч.
— Твори т. IX. Босяк і інші оповідання, ст. 248, ц. 16 к. ч.
— Твори т. X. Чесність з собою, роман, ст. 268, ц. 16 к. ч.
— Твори т. XI. Хочу, роман, ст. 304, ц. 16 к. ч.
— Твори т. XV. Молода кров і інші п'єси, ц. 25 к. ч.
— Біля машини, оповідання, ст. 32, ц. 3 к. ч.
— Голод, оповідання, ст. 16, ц. 2 к. ч.
— Записна книжка, оповідання, ст. 16, ц. 2 к. ч.
— Контрасти, опов., ст. 36, ц. 3 к. ч.
— Промінь сонця, опов., ст. 12, ц. 2 к. ч.
— Кузь і Грицунь, опов., ст. 32, ц. 3 к. ч.
— Між двох сил, п'єса на 4 дії, ст. 136, ц. 10 к. ч.
— Брехня, п'єса на 3 дії, ц. 10 к. ч.
— Натусь, п'єса на 4 дії, ц. 10 к. ч.
— Базар, п'єса на 4 дії, ц. 10 к. ч.
Залозецький: Підосінним небом, новелі ст. 160, ц. 10 к. ч.
Р. Кіплінг: Брати Моуглі, опов. з життя дитини між звірятами, ст. 238, мал. 27, ц. 16 к. ч.
О. Олесь: З журбою радість обнялась, поезії, т. I, ст. 144, ц. 10 к. ч.
— Поезії, т. V, ст. 160, ц. 10 к. ч.

39495 (1986)
2 руб 40 коп

РЛ

614

1248

О. Олесь: Поезії, т. VII, Чужиною, ст. 96, ц. 8 к. ч.
— На зелених горах, поезії, ст. 32, ц. 3 к. ч.

С. Чернасенко: (П. Стах) Твори т. I, поезії, ст. 204, ц. 15 к. ч.
Гете: Фавст. Трагедія, пер. Д. Загул. 136 ст., 12 ілюстр., ц. 15 к. ч.

Книжки різного змісту:

О. Бауер: Шлях до соціалізму, ст. ц. 3 к. ч.
Е. Вандервельде: Невтральний і соціалістичний кооперативний рух, ст. 146, ц. 5 к. ч.

В. Винниченко: Відродження нації (історія української революції), т. I, ст. 348, ц. 30 к. ч.
— Відродження нації, т. II, ст. 328, ц. 30 к. ч.
— Відродження нації, т. III, ст. 536, ц. 40 к. ч.

М. Грушевський: Культурно-національний рух на Україні в XVI—XVII, ст. 248, ц. 15 к. ч.

В. Даймер: Німецька кооперація, т. I, ст. 140, ц. 5 к. ч.

В. Левинський: Народність і держава, ст. 128, ц. 8 к. ч.

— Соціалістичний інтернаціонал і поневолені народи, ст. 144, ц. 10 к. ч.

А. Сербиненко: Кооперація на селі, ст. 32, ц. 2 к. ч.

— Українська споживча кооперація, ц. 2 к. ч.

Ю. Сірий: Ліся Українка (характеристика), ц. 2 к. ч.

В. Липинський: Україна на переломі 1657—1659 рр., замітки по укр. держ. будівництву, ц. 1 к. ч.

Видання для дітей:

Ю. Сірий: До гір! до моря! оповідання з ілюстр., ц. 6 к. ч.

— Про горобця, славного молодця, оповідання, ц. 6 к. ч.

— Мандрівка краплини води, оповідання, ц. 6 к. ч.

О. Олесь: „Івасик-Телесик“, казка в 5 картин, з ілюстр., ц. 10 к. ч.

Златополець В. і І. Федів: Спн України. Істор. повість у 3 ч., 6 барвн. малюнкх і 55 ілюстр., ц. 25 к. ч.

Малайські казки, з ілюстр. худ. М. Кричевського та Цимбала, ц. 10 к. ч.

Р. Кіплінг: От так казки! Образки автора, пер. Ю. Сірого, ц. 10 к. ч.

Наук. бібліот. „Дзвону“:

Ч. 1. Проф. Др. С. Рудницький: Історія старовікового землевладання, ц. 15 к. ч.

Ч. 4. Проф. Л. Білецький: „Поетика“ (друкується)

Мапи:

Австрія — 142×222 ст., ц. 15 к. ч.

Азія — (2 карти) по 143×222 ст., ц. 30 к. ч.

Африка — 142×222 ст., ц. 15 к. ч.

Південна Америка — 143×222 ст., ц. 15 к. ч.

Мапа півкуль — (2 карти), ц. 30 к. ч.

Др. С. Рудницький: Стінна фізична карта України, ц. 60 к. ч.

Всі книги висилаються негайно по одержанню грошей. Хто замовляє більшу кількість і на продаж, має книгарський опуст. Книги висилаються тільки за готівку. Пересилка на кошт покупця. Крім головного представництва в С. S. R. Horni Cernošice, Hotel „Monopol“ — Jur Tušenko, книги можна набувати по всіх українських книгарнях.

У всіх справах видавничих просимо звертатися до гол. предст. Юр. Тищенка.

Всі книги можна набувати в Книгарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, Львів, Ринок ч. 10.

В. ВИННИЧЕНКО

БАЗАР

ПЕСА НА 4 РОЗДІЛИ

ЛЬВІВ-КИЇВ
1925 року